

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Šorn

Romanje in romarska središča v Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Šorn

mentor: Izr. prof. dr. Marjan Smrke

Romanje in romarska središča v Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvaljujem se mentorju dr. Marjanu Smrketu za strokovno pomoč ter usmerjanje pri pisanju diplomskega dela.

Diplomsko delo posvečam svojim staršem. Zahvaljujem se vama za neizmerno ljubezen in nesebično podporo.

Hvala tudi Tanji, Nini, Ani, Luku, Živi, Lučki ter vsem mojim prijateljem. Zaradi vas je moje življenje najlepše.

ROMANJE IN ROMARSKA SREDIŠČA V EVROPI

Danes je povsod po svetu še vedno močno razširjeno verovanje v čudeže kot je prikazovanje device Marije v Lurdu, Fatimi in Medžugorju. Katoliška cerkev je te čudeže obrnila sebi v prid in romanje v svete kraje označila kot obvezo, ki predstavlja poklon Bogu. V nalogi smo skušali kritično oceniti pojav prikazovanj in dokazati, da je mogoče ob poznavanju sociološko-kulturološkega ozadja čudeže pojasniti in jih demistificirati. Dokazujemo, da je domnevno prikazovanje device Marije posledica vidčeve motnje zaznavanja zaradi izredno močne želje ob ponovnem srečanju z izgubljeno materjo oziroma osebo, ki je njeno vlogo prevzela. S povečanjem števila romarjev, ki prihajajo v svete kraje, pa so se ti začeli spreminjati. Pravih romarjev je vse manj, meja med romanjem in turizmom pa je postala nejasna. Da romanje izgublja svoj prvotni, tradicionalni pomen in se približuje verskemu turizmu, je predmet druge hipoteze v diplomskem delu. Da pa je verski turizem vse bolj prisoten tudi med Slovenci potrjuje porast potovanj v Lurd, Fatimo in Medžugorje prek turističnih agencij. Ker so to kraji, ki so jih zaznamovala Marijina prikazovanja, tudi dokazujemo, da je porast obiskov svetih krajev povezan z vedno večjo vlogo device Marije pri verovanju katoliških Slovencev.

Ključne besede: romanje, romarska središča, devica Marija, prikazovanja, verski turizem.

PILGRIMAGE AND PILGRIMAGE CENTERS IN EUROPE

Belief in miracles such as Marian apparition in Lourdes, Fatima and Medžugorje are widely spread in the modern world today. The Catholic Church turned the miracles to their benefit, and identified pilgrimage as a journey to holy places to fulfill the commitment that God has put on them. We have tried to critically assess the occurrence of the apparitions and prove that with knowledge of socio-cultural background we can explain miracles and demystify them. We have demonstrated that alleged Marian apparitions are the result of the precogs disturbance of perception due to the strong desire to see his own mother or mother figure that was taken away from him. There are less and less true pilgrims and the margin between pilgrimage and tourism is fading. The fact that pilgrimage is losing its traditional meaning and is turning into religious tourism is a focus of my second part of the thesis. More and more Slovenians are traveling with tourist agencies to visit Lourdes, Fatima and Medžugorje as religious tourists. Because these are the places that are marked by Marian apparitions, it can be concluded that the increase in visits to the holy places is associated with the increasing role of the Virgin Mary among the catholic Slovenians.

Key words: pilgrimage, pilgrimage centers, Virgin Mary, apparitions, religious tourism.

KAZALO

1	UVOD	8
2	SOCIOLOGIJA RELIGIJE	11
2.1	RELIGIJA	12
2.2	MAGIJA	14
2.3	ODNOS MED MAGIJO IN RELIGIJO	15
3	LJUDSKA RELIGIOZNOST	17
3.1	TRUBAR IN LJUDSKA RELIGIOZNOST	20
4	KULT DEVICE MARIJE	23
4.1	ČAŠČENJE DEVICE MARIJE	23
4.2	RAZVOJ MARIJINEGA KULTA	24
4.3	GEOGRAFSKA RAZPRŠENOST MARIJINEGA KULTA V EVROPI	27
4.4	ČAŠČENJE DEVICE MARIJE V SLOVENIJI	28
5	PRIKAZOVANJA DEVICE MARIJE Z ZNANSTVENEGA GLEDIŠČA	31
5.1	DVE MOŽNI RAZLAGI MARIJINIH PRIKAZOVANJ	32
5.2	DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V LURDU	35
5.3	DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V FATIMI	36
5.4	DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V MEDŽUGORJU	39
5.5	SOCIOLOŠKE PREDISPOZICIJE PRIKAZOVANJ DEVICE MARIJE	41
6	ROMANJE	43
6.1	IDENTITETA ROMARJA	45
6.2	ZGODOVINSKI PREGLED IN RAZVOJ KRŠČANSKEGA ROMANJA	46
7	KRŠČANSKA ROMARSKA SREDIŠČA V EVROPI	49
7.1	LURD	49
7.1.1	RAZVOJ LURDA	50
7.2	FATIMA	54
7.3	MEDŽUGORJE	57
7.4	CAMINO DE SANTIAGO	59
7.4.1	<i>CAMINO: ROMANJE ALI TURIZEM?</i>	61

7.4.2	<i>SIMBOLIZEM KOT NUJNOST RAZLOČEVANJA</i>	62
7.4.3	<i>ROMARSKI MOTIVI</i>	64
8	TURIZEM	65
8.1	HOMO TURISTICUS RELIGIOSUS	66
8.2	ROMANJE ALI TURIZEM?.....	68
8.3	TEOLOŠKI POGLED NA TURIZEM.....	71
8.4	MOTIVIRANOST TURISTIČNIH POTOVANJ.....	72
8.5	VERSKI TURIZEM.....	73
8.6	SLOVENSKI ROMARJI	75
9	ZAKLJUČEK	78
10	LITERATURA	81
11	PRILOGE	86

SEZNAM PRILOG

Priloga A: Tabela o številu romarskih skupin v Lurdu, leta 2000.....	86
Priloga B: Tabela o številu romarjev iz različnih držav v Lurdu, leta 2008.....	88
Priloga C : Tabela o številu romarjev v Lurdu, leta 2008.....	88
Priloga D: Tabela o številu romarskih skupin v Lurdu, (1999-2008).....	89
Priloga E: Tabela o številu romarskih skupin iz Vzhodne Evrope, (2007, 2008).....	89

SEZNAM TABEL

Tabela 4.1: Sakralni objekti (cerkve, kapele, oltarji) zgrajeni na Poljskem (območje Zywiec v Krakowu) v obdobju med 16. in 20. stoletjem	28
Tabela 6.1: Karakteristike domnevnih Marijinih prikazovanj med 19. in 20. stoletjem.....	33
Tabela 7.1: Število obiskovalcev maš (zasebnih ter javnih)	55
Tabela 7.2: Število udeležencev različnih verskih praznovanj.....	55
Tabela 7.3: Število opravljenih spovedi.....	55
Tabela 7.4: Število blagoslovljenih vozil.....	55
Tabela 7.5: Število romarjev.....	56
Tabela 7.6: Države z največjim porastom v številu romarjev v Fatimi.....	56
Tabela 8.1: Število romarjev v različna romarska središča.....	76
Tabela 8.2: Število romarjev v različna romarska središča.....	76

SEZNAM GRAFOV

Graf 8.1: Število romarjev v različna romarska središča.....	76
Graf 8.2: Število romarjev v različna romarska središča.....	76

1 UVOD

Ideja o temi diplomskega dela je zrasla na podlagi dragocenih izkušenj iz potovanj po svetu, ki sem jih imela možnost doživljati v študentskih letih. Pri študiju sociologije so mi bila najbolj blizu področja, ki jih raziskuje sociologija religije. Med potovanjem po Indiji sem se prvič srečala z neverjetno močnim verovanjem ljudi, ko vera predstavlja in usmerja celo življenje. Največji kulturni šok sem doživela prav v Varanasiju (Indija), najsvetejšem mestu hindujcev. Vse to, kar katoliku predstavlja Vatikan ali muslimanu Meka, je za hindujca Varanasi. To potrjujejo številni templji, ki so največkrat posvečeni zavetniku mesta – Šivi. Veliko bolj kot templji, pa svetost kraja odraža reka Ganges, ki jo Indijci častijo kot boginjo ter jo imenujejo kar »sveta Ganga«.

Že ob sončnem vzhodu se na obrežju zberejo perice, ki prinesejo k reki rjuhe iz bližnjih hotelov, prodajalci, ki vsiljivo prodajajo vse od cvetja do dežnikov, brezdomci, ki stegujejo roke za drobiž, sveti možje, ki mimoidočim (seveda za par cekinov) poklanjajo blagoslov ter čolnarji, ki ponujajo vožnjo po reki turistom, ki jih nikoli ne zmanjka. Seveda pa med vsem tem vrvežem ne gre pozabiti romarjev, ki prihajajo v Varanasi s prav posebnim namenom. Vsako leto se v mesto zgrne čez milijon romarjev iz cele Indije, da bi na ghatih (stopnicah, ki vodijo do reke) opravili »pujo« oziroma molitev in z obrednim kopanjem oprali grehe v sveti reki Ganges.

Na potovanju po Portugalskem in obisku Fatime, ki je eno od treh najbolj obiskanih verskih središč v Evropi, pa se mi je porodila končna ideja. Dogajanje, ki sem ga videla tam, je burilo mojo domišljijo in pritegnilo pozornost. Že prej sem slišala za domnevna prikazovanja device Marije, vendar temu nikoli nisem posvečala pozornosti. Fatima je bila včasih vas, danes pa je mesto, ki spominja prej na nakupovalno središče kot na versko svetišče. Tam lahko kupiš vse: device Marije v vseh možnih velikostih, redovniške obleke, rožne vence, torej vse kar verniki potrebujejo, da še bolj »utrđijo« svojo krščansko vero.

V tem diplomskem delu bo poudarek na sledečih romarskih središčih: Lurdu, Fatimi, Medžugorju ter romarski poti Camino de Santiago.

Ob besedi romanje najprej pomislimo na versko potovanje, vendar ima ta beseda tudi drugačne pomene. Danes o tradicionalnem pomenu romanja – ko se človek odpravi na pot z namenom, da bi počastil nekaj »božjega« in pri tem prestajal fizične napore – skorajda ne moremo več govoriti.

Cilj diplomskega dela je sociološko analizirati glavna krščanska romarska središča v Evropi in ob tem kult device Marije, zaradi katerega so ta središča sploh postala romarska. S pomočjo glavne hipoteze, da je **domnevno prikazovanje device Marije posledica vidčeve motnje zaznavanja**, bomo znanstveno poskušali pojasniti vzroke domnevnih prikazovanj device Marije.

Največji fizični napor za romarje v Fatimi je, da se po kolenih plazijo po vsej dolžini velikega trga in potem naredijo še pot okoli kapele. Po kolenih gredo mladi in stari, ženske in moški, cele družine. Ljudje hodijo v romarska središča predvsem zaradi prošenj in zahval, pa tudi v primeru, da so se v življenju zarekli in želijo to obljubo izpolniti. Plazenje po kolenih predstavlja trpljenje in s tem upanje, da bo njihova želja čimprej uslišana. S pričujočim diplomskim delom preizkušamo tudi tezo, da je **romanje pojav, ki izgublja svoj tradicionalen pomen in se približuje verskemu turizmu**.

Ker je devica Marija zelo pomemben, če ne celo najbolj pomemben subjekt čaščenja v katoliški religiji, lahko govorimo o kultu device Marije. Temu v diplomskem delu posvečamo največ pozornosti. Devica Marija je med vernimi Slovenci zelo priljubljena, kar dokazuje dejstvo, da je največ cerkva na Slovenskem in tudi drugod po Evropi, posvečeno prav njej. Kar nekaj romarskih središč, ki naj bi nastala kot posledica njenega prikazovanja, je »zraslo« tudi na slovenskih tleh, vendar pa nobeno od teh ni uradno priznано s strani rimskokatoliške cerkve. Spraševali se bomo, ali postaja **devica Marija res vse bolj pomemben subjekt čaščenja med katoliškimi Slovenci?**

Strukturno gledano, je delo razdeljeno na osem poglavij. V uvodnem delu bomo razčlenili poglavja in si zastavili vprašanja, na katera želimo skozi diplomsko delo odgovoriti. V naslednjem poglavju bomo razkrili področja raziskovanja sociologije religije ter izpostavili probleme, ki so nastali pri pisanju diplomske naloge. V to poglavje smo uvrstili tudi natančnejše definicije pojmov kot sta religija in magija ter razlago odnosa med njima.

Ker so romanja primer magijskih praks, oziroma vraževerja v okviru religije, je razmislek o odnosu med tema dvema pojmom še toliko bolj pomemben. Čaščenje relikvij, obiskovanje romarskih središč in zidanje cerkva, posvečenih devici Mariji, so primeri ljudske religioznosti, katerim pozornost posvečamo v tretjem poglavju. Nasprotovanje ljudski religioznosti nazorno opišemo v podpoglavju, v katerem se sklicujemo na Primoža Trubarja.

Četrto poglavje je »posvečeno« devici Mariji in kronološkemu opisu njenega čaščenja ter razvoju in geografski razpršenosti njenega kulta po Evropi, ki izhaja iz poganske tradicije. V nadaljevanju iščemo vzroke za čaščenje device Marije v Sloveniji.

V petem poglavju skušamo iz znanstvenega gledišča pojasniti vzroke za domnevna prikazovanja device Marije ter tudi sociološko analiziramo domnevna prikazovanja device Marije v Lurdu, Fatimi ter Medžugorju.

Šesto poglavje je v celoti namenjeno romanju, identiteti romanja, zgodovinskemu pregledu in razvoju krščanskega romanja.

V sedmem poglavju izpostavimo tri glavna evropska romarska središča – Lurd, Fatimo, Medžugorje ter romarsko pot Camino de Santiago. V tem delu opišemo razvoj teh krajev, ki so danes glavna turistična atrakcija.

Zadnje poglavje je namenjeno definiciji turizma, verskega turista in postavljanju oziroma ugotavljanju ločnic med turizmom in romanjem.

Metodologija, ki je uporabljena pri pisanju diplomskega dela, temelji na analizi sekundarnih virov. Diplomsko delo je teoretično-analitično.

2 SOCIOLOGIJA RELIGIJE

V moderni družbi, kjer sta znanost in racionalnost premagala religijo oziroma jo vsaj delno spodkopala, je v življenju ljudi še vedno prostor zanjo. Ljudje so še vedno navdušeni nad mistiko, iracionalnim, čudeži... Ob soočanju religije in racionalnega pristopa moderne družbe pa so se začela pojavljati številna vprašanja, s katerimi se ukvarja sociologija religije. Ta posebna sociološka disciplina preučuje »... kompleksen in večplasten pojav: religijo in to s stališča družbe kot celote oziroma povezane med tem – vsaj na videz misterioznim in težkim zaznavnim – pojavom in družbo kot celoto ter njenimi prvinami« (Flere in Kerševan 1995, 25).

Sociologijo poleg razmerij med družbo in religijo zanima tudi notranja struktura religije kot družbenega pojava. Sociologija religije je v stalni interakciji s številnimi vedami, od filozofije, antropologije, psihologije, zgodovine, teologije in zadeva celotno družbo. Sociološko raziskovanje religije ima večji poudarek na zunanji podobi, usmerja se k zunanjim oblikam verskega življenja (verskim skupnostim, ritualom in vedenjem z verskim pomenom nasploh); sociologi reducirajo verski pojav na družbene dejavnike, ne iščejo bistva religije. Na drugi strani, pa je za doseganje popolnejšega spoznanja treba upoštevati tudi notranjo podobo religije, kako posameznik dojema religijo kot individuum in ne samo kot član družbe.

Torej, »pri sociologiji religije gre hkrati za preučevanje pomembnih vidikov religije in pomembnih vidikov družbenega življenja, saj sta religija in družbeno življenje v večplastni povezavi« (Flere in Kerševan 1995, 34).

Sociologija religije raziskuje obrede kot družbena dogajanja, verske skupnosti kot družbene skupine in institucije. Podaja sociološko razlago sprememb religije skozi čas in tipologije religij ter verskih skupnosti, poleg tega pa se ukvarja tudi z vprašanji o možnih korelacijah med religijo in družbenimi procesi, pojavi in institucijami.

Za domnevna prikazovanja device Marije, in nadalje s tem povezanim romanjem ljudi v te kraje, je zelo veliko teološke literature, malo pa antropoloških, socioloških, psiholoških raziskav na to temo. Prvi problem pri pisanju diplomskega dela je nastal prav zaradi pomanjkanja sociološke literature, saj sem preveč zapadla v teološki diskurz in pozabila, da sem sociologinja.

2.1 RELIGIJA

Slovenski sociolog religije zapiše, da »religija sodi med zelo obremenjene besede. Ta obremenjenost povzroča – in se kaže v tem – da so pogosta nesoglasja že pri vprašanju, na katere pojave sploh mislimo, ko jo uporabljamo« (Kerševan 1989, 8).

Po Kerševanu s pojmom religija označujemo »družbeno obstoječ (simbolni) sistem verovanj in predstav, obnašanja in simbolike, katerega nosilec je določena družbena skupnost ali skupina in ki ga pri vanj vključenih posameznikih spremlja doživetje svetega (nadnaravne, skrivnostne, a hkrati k človeku obrnjene stvarnosti) (Kerševan 1989, 150).

Prve sociološke definicije predmeta sociologije so nastale takrat, ko se je na religijo začelo gledati kot na objekt znanstvene raziskave. »Praviloma je zanje značilno, da so bile močno obremenjene s kulturo oziroma religijskim vzorcem preučevalca« (Smrke 2000, 23).

Marjan Smrke meni, da je religija poenostavljeno rečeno objektivni pojav, pojav družbene strukture in zavesti v preteklosti in sedanjosti. Je verovanje v nekaj nadnaravnega, v duhovna bitja, je pogled na stvarnost sveta in ena od razlag stvarnosti sveta (glej Smrke 2000).

Američan Glenn Vernon definira religijo kot del kulture, ki sestoji iz družbenega deleženja verovanj in dejavnosti, ki določajo nekaj kot nadnaravno in sveto ter opredeljujejo odnos človeka do tistega, kar je opredeljeno kot nadnaravno oziroma sveto. Hkrati pa se to sveto in nadnaravno v religioznih predstavah povezuje s svetom na tak način, da je skupina (vernikov) preskrbljena z ugotovitvami glede tega, kaj je dobro in kaj slabo, kaj je v skladu s svetim, nadnaravnim in kaj ni (Vernon v Smrke 2000, 28).

Po mnenju Emila Durkheima je »religija celovit sistem verovanja in praks, ki se nanašajo na objekte, ki so šteti za »svete« - kar pomeni razločeni od drugih in prepovedani – verovanj in praks, ki ljudi združujejo v eno moralno skupnost – cerkev« (Durkheim v Smrke 2000, 24).

Funkcionalne definicije se osredotočajo na funkcije religije in najpogosteje se omenjata integracijska in kompenzacijska funkcija. Obe že po samem imenu ponazarjata idejo, torej prva opredeljuje religijo kot skupek ritualov, simbolov..., ki povezuje ljudi, druga pa s svojimi elementi nadomešča določene pomanjkljivosti v posameznikovem totranskem življenju. Kompenzacijsko funkcijo bi lahko opisali tudi kot del človekovega življenja, ki pojasnjuje nepojasnjeno in je vodilo ter smisel, ko vsa druga odpovejo (glej Črnič 2001).

Durkheim, predstavnik funkcionalistične teorije religije, poudarja pomembnost kolektivnega čaščenja. Družbena skupina se zbere na religioznih ritualih, ki so polni dramatike in spoštovanja. Njeni člani tako skupaj izražajo svojo vero v skupne vrednote in prepričanja. V tej zelo nabiti atmosferi kolektivnega oboževanja se krepi integracija družbe. Pripadniki družbe izražajo, sporočajo in izkušajo moralne vezi, ki jih povezujejo. Religija ima funkcijo krepitve kolektivne zavesti (glej Haralambos 1995, 455).

2.2 MAGIJA

Za sociologijo religije je bistvo razlikovanje med prakso in mišljenjem magije ter prakso in mišljenjem religije.

Magija pomeni poskus vplivati na (nad)naravne sile za korist bodisi celotne družbe ali posameznika, z uporabo neznanstvenih metod (uporaba urokov, zaklinjanj, simbolnih ritualov).

Eden od utemeljiteljev moderne antropologije, James Frazer, je razlikoval med dvema vrstama magije:

1. **Homeopatska oziroma imitacijska magija**, za katero je značilno, da »podobno povzroča podobno« (Vyse 1997, 8). Mag si tako predstavlja, da lahko vpliva, povzroči želen učinek, s posnemanjem (Frazer 1992).
2. **Dotikalna ali kužnostna magija**, ki deluje po zakonu stika in načelu »kar je enkrat povezano, je vedno povezano« (Vyse 1997, 8).

Po Musku (1995) naj bi se človek zatekal k magijskim poskusom predvsem tam, kjer ni zmožni doseči ciljev z mehanskim in naravnim vzročnim delovanjem. Z magijo je poskušal vplivati tam, kjer z znanjem in tehnologijo ni mogel. Tako se človek povezuje tudi z verovanjem, da obstajajo nadnaravne sile, ki omogočajo zaželene učinke oziroma posledice. Magija je tako nepogrešljiv sestavni del raznovrstnih obredov (ritualov) in to ne samo v primitivnih religijah. Vsaj po razširjenih ljudskih predstavah delujejo magično tudi obredi, ki jih prakticirajo razvite religije. Prisostvovanje takšnemu obredu (na primer obiskovanje maše), naj bi po teh predstavah že samo po sebi zagotavljalo pozitivne učinke. Seveda pa najdemo magijo in magijske obrede tudi zunaj religiozne prakse, pri mnogih sektah, gibanjih.

2.3 ODNOS MED MAGIJO IN RELIGIJO

Mejo med religijo in magijo je težko določiti. Magija naj ne bi izhajala iz verovanja, saj ljudje skušajo vplivati na dogodke, pojave. Na drugi strani, pa pri religiji ljudje v nadnaravne pojave, o katerih jih religija uči, verjamejo, verujejo. Mag si domišlja, da s posebnimi tehnikami vpliva na (nad)naravno, duhovnik pa to poskuša z molitvami, prošnjami.

Številne magijske prakse so bile prisotne že v srednjeveški krščanski cerkvi (Thomas 1971), v rimskokatoliški cerkvi (RKC) pa vztrajajo še danes - obred evharistije, relikvije, romanje, blagoslavljanje s sveto vodo... C. L. Strauss glede odnosa med magijo in religijo meni, da gre za dva nerazdružljiva pola istega pojava. V vsaki konkretni magiji je zastopan religiozni element in nobena religija, pa naj bo še tako poduhovljena, ni brez magijskega elementa. Različno je le razmerje med njima. Lahko gre za podrejenost ali nadrejenost enega nasproti drugemu (Strauss v Kerševan 1975, 166).

Th. Steeman je tradicionalno nasprotje med magijo in religijo podal v štirih postavkah:

- v magiji človek pripisuje nadnaravno moč svojim dejanjem in predmetom in svoji volji pripisuje moč nadnaravne sile; v religiji moč in iniciativo pripisuje nadnaravnemu;
- magija zavestno manipulira z nadnaravnimi silami, religija temelji na čaščenju in prošnjah k nadnaravnim silam;
- pri magiji so cilji konkretni, pri religiji so splošnejši, bolj abstraktni in kolektivni;
- magija poudarja osebne, religija pa kolektivne cilje (Th. Steeman v Kerševan 1975, 167).

Romanja na »svete« kraje – mesta, kjer se nahajajo sveti kamni, reke, drevesa, čudodelne podobe, relikvije – ki jih poznajo številne religije, so primer vraževerja v okviru religije. V krščanstvu, predvsem v rimskokatoliški cerkvi, se romanja pojavijo predvsem v srednjem veku, ko so najbolj priljubljene postale Marijine romarske poti. Te so postale obiskane predvsem zaradi domnevnih prikazovanj Marije in po zatrjevanih čudežnih ozdravitvah.

Marijina romarska središča so predvsem v južnoevropskih državah (Lurd v Franciji, Fatima na Portugalskem, Brezje v Sloveniji, Medžugorje v Bosni in Hercegovini). Vsi ti kraji naj bi beležili porast obiska v zadnjih letih, tako da lahko govorimo o fenomenu romanja danes (Trnovec 2007, 4-6).

Obiskovalci verskih središč verjamejo, da bo obisk tega kraja, ki naj bi imel neko moč, prinesel pozitivne učinke. Ta moč naj bi izhajala iz relikvij oziroma ostankov svetnikov. Takšno verjetje promovira rimskokatoliška cerkev. Nasprotno pa so protestanti že v obdobju reformacije nastopali proti fetišaciji relikvij in romarstvu nasploh.

3 LJUDSKA RELIGIOZNOST

Ljudska religioznost ima za številne vernike večji pomen kot uradni cerkveni nauk. Znotraj treh glavnih krščanskih cerkva je najbolj prisotna v pravoslavlju, nato katolištvu, manj v protestantizmu. Protestantska reformacija se je spopadala in zavračala prav ljudsko religioznost. »Ljudska religioznost vsebuje vse tiste vzorce vedenja in nauke, zlasti pa rituale, ki jih udejanja množica navadnih vernikov« (Flere in Kerševan 1995, 71), ter se razlikuje, pogostokrat celo nasprotuje uradni cerkveno predpisani in zaželeni religioznosti. Ljudska religioznost se opira na neko versko tradicijo in je ob robu tistega kar narekuje cerkev.

Znano je, da so številni krščanski običaji predkrščanskega izvora in da je prav katoliška cerkev izrazila visoko stopnjo prilagodljivosti težnjam in religioznim predstavam ljudskih množic. Za mnogimi podobami krščanskih svetnikov se skrivajo stare poganske predstave. Kult svetnikov je v bistvu kult številnih bogov in herojev predkrščanske dobe (glej Roter 1976, 67).

V slovenski ljudski religioznosti so številni primeri »pokristjanjenja« globoko zakoreninjenega poganskega izročila. Starodavna vera v vračanje rajnikov in z njo povezane poganske obhode prednikov, je krščanstvo na primer usmerilo na spominski dan vernih duš, ko so otroci in reveži hodili po hišah, molili za rajne in kot obredni dar dobili hlebčke kruha. God Sv. Martina je tudi prenesen poganski zahvalni praznik, saj so po stari šegi, po Martinovi gostiji, marsikje puščali nekaj na mizi še za rajne duše, za duhove rajnikov. Kmet, ki je v predkrščanskih časih poskušal pridobiti naklonjenost dobrih duhov narave s čarovnimi sredstvi, si je po pokristjanjenju prizadeval pridobiti naklonjenost krščanskega Boga s kropljenjem polja z blagoslovljeno vodo pred začetkom spomladanskih del, s kajenjem pluga s kadilom pred prvim oranjem, z blagoslovitvijo semena pred sejanjem, s prošnjami in molitvami pred setvijo, z blagoslovom živine pred odhodom na pašo... Žetev je bila nekoč občutena kot obredno opravilo, zato so žanjice pričenjale z molitvenim vzklikom in klasje s srpom prekrižale pred seboj. Pri starejših ljudeh se je še do danes ohranilo »križanje«. Preden prerežejo hleb kruha, ga prekrižajo, preden vsujejo moko v kotliček za polento, nad kotličem naredijo križ (glej Benedik 1991, 242-247).

Poleg navezanosti na pogansko izročilo in prisotne magične komponente, je za ljudsko religioznost značilno, da se ljudje v molitvi obračajo s prošnjami direktno na Boga ali svetnike ali romajo v kraje, tudi če niso priznani kot romarski s strani Cerkve (primer Medžugorja). Ritualni ljudske religioznosti, kot so procesije, prazniki, romanja, vodijo ljudi do neposrednega doživetja svetega, božjega. Vse te značilnosti kažejo na prisotnost magije v ljudski religioznosti. Čeprav so ljudski religioznosti nasprotovali tako razsvetljenci in modernizacija, kot tudi protestantizem in reforme znotraj katoliške cerkve, je še vedno prisotna v sodobni družbi.

Marko Kerševan o trdovratnosti ljudske religioznosti ugotavlja:

»... ni pričakovati, da bi ljudska religioznost popolnoma izginila v splošni racionalizaciji družbenega življenja v webrovskem smislu. Toda danes pogostoma izgublja verske komponente in ostaja na komercialnih, turističnih in siceršnjih banalnih komponentah« (Flere in Kerševan 1995, 72).

V šestdesetih letih so sociologi na podlagi številnih javnomnenjskih raziskav in razprav o vsebini sodobnega religioznega verovanja in obiskovanja obredov v okviru sekularizacijske teze ugotavljali predvsem dejstva, da ljudje ne sprejemajo ali celo ne poznajo mnogih načel in norm etablirane cerkve, da prihaja do selekcije in redukcije cerkvene religioznosti. V raziskavah in razpravah v sedemdesetih in osemdesetih letih pa so vse bolj postajali pozorni na dejstvo, da ljudska religioznost obstaja tudi v modernem okolju in da se nekatere religiozne vsebine in norme trdoživo ohranjajo kljub temu, da niso več cerkveno krščansko povezane ali celo niso več krščanske. Pokazalo se je, da ima ljudska religioznost zaradi manjšega vpliva cerkve na vernike celo večje možnosti, kot jih je imela v preteklosti.

Tudi v modernih okoljih se ohranjajo, oživljajo ali celo na novo nastajajo religiozna praznovanja – praznovanje božiča, krsta, birme, družinska in osebna praznovanja, ki so povezana s kultom svetnikov. Tudi romanja ne izgubljajo privlačnosti. Brez povezave z cerkvijo ali celo proti njej, je tudi v modernih okoljih razširjena magična, vedeževalska in okultna praksa, verovanja v čudeže, horoskope, usodo, astrologijo (glej Kerševan in Flere 1995, 141-142).

Nasproti cerkveni religiji kot univerzalni religiji, ki jo in kakor jo sistematizira, interpretira, prakticira organizacija cerkvenih profesionalcev, je ljudska religioznost »sklop verovanja, praktik in simbolov cerkvene religije, kakor jih poznajo, dojemajo, izbirajo, uporabljajo verniki teh religij običajno v povezavi z drugimi predstavami in simboli – v odvisnosti od svojih množičnih družbenih položajev (družinskih, generacijskih, lokalnih, socialnih) v njihovi funkciji in znotraj njih« (Kerševan 1989, 19). Onostranska usmerjenost krščanstva, odvrčanje od tega grešnega sveta, usmerjenost k abstraktnemu posamezniku bi pomenila zanemarjanje potreb, ki so povezane s tostransko eksistenco ljudi v njihovih konkretnih, tostranskih življenjskih skupnostih. In če so bile te res nosilec in okvir ljudske religioznosti, je bila vsebina, ki je tem potrebam služila, v nasprotju z odrešilno naravnostjo krščanske religije; bila je bolj ali manj tostransko naravnana, »magijska« oziroma »magijsko interpretirana«. Bila je »pogansko naravnana«, saj »poganstvo« ne pomeni toliko sakralizacije in poboženja različnih naravnih družbenih in psihičnih pojavov kot zavest o možnosti človekovega vplivanja nanje s človeškimi dejanji »od vedeževanja, zarotitev, žrtvovanj do molitev« (Kerševan 1989, 19).

»Z magijo razumemo prizadevanje, da se z magičnimi religijskimi sredstvi zagotovi ugoden potek tostranskih, življenjskih zadev, od plodnosti do zdravja, od ljubezni do vojaških uspehov neke družbene skupnosti, države, rodu, soseske oziroma posameznikov znotraj njih kot pripadnikov teh skupnosti v tem življenju« (Kerševan 1989, 19).

Srednjeveška katoliška cerkev je dovolj poznana zaradi svojega prilagajanja tovrstnim potrebam (kult svetnikov, relikvije za magično religiozno uporabo...); protestantski »povratek k čistemu evangeliju«, nasprotovanje »poganskim«, »praznovernim«, magičnim platem katolicizma bi še bolj odprlo vrata tovrstnim poudarkom v ljudski religioznosti, če ne bi reformacije spremljala oziroma ji sledila naraščajoča moč znanosti, tehnike, racionalnega obvladovanja sveta, ki je naredila relativno odvečno ali nemogoče magično religiozno poseganje v tostransko življenje. Seveda ne gre za slučajno povezanost: s svojo religiozno usmeritvijo je reformacija sama spodbujala razvoj pozitivnih znanosti in racionalizirano sliko sveta, s svojo podobo človeka kot nesvobodnega grešnika pred bogom je hkrati postavljala človeka kot svobodni subjekt nasproti svetu, ki je bil zadaj vsaj v načelu radikalno »odčaran«, ne-svet in zato razpoložljiv. Kljub temu je negotova individualna človekova usoda pustila prostor tudi za tradicionalno magično religioznost. Že omenjene »božje poti« so dovolj zgovorne (Kerševan 1989, 20).

3.1 TRUBAR IN LJUDSKA RELIGIOZNOST

Protestantizem je nasprotoval kultu svetnikov in device Marije, romanjem... Prva katoliška romanja so bila povezana s popolnimi odpustki za vse grehe. Še danes lahko verniki dobijo odpustek, če se odpravijo v romarska središča. Zadnje 26. redno jubilejno sveto leto, je bilo leto 2000. Napovedal ga je papež Janez Pavel II., z apostolskim pismom, V zarji tretjega tisočletja, ki je bilo objavljeno 10. novembra leta 1994, uradno pa je bilo določeno z bulo, Skrivnost učlovečenja, 29. novembra 1998 (RKC 2000).

Tudi rimski škof Benedikt XVI. je razpisal popolni odpustek za tiste rimske katoličane, ki so od 8. decembra 2007 do 8. decembra 2008, romali v Lurd. S temi odpustki naj bi se verniki za določen čas odkupili od posmrtnega mučenja v vicah. Razlog je bil, da je prejšnje leto, Lurško svetišče praznovalo 150-letnico domnevnih Marijinih prikazovanj.

Kot krivoversko in malikovalsko je Primož Trubar označil tedanje čaščenje Marije, svetnikov, čudeže, čudežna znamenja, odpustke, romanja (glej Kerševan 1989, 63).

Trubarjev odklonilen odnos do gradnje cerkva je najbolj zgovoren, ko zapiše:

Sezidali so in še zidajo poleg svojih župnih cerkva skoraj na vseh posestvih, hribih in lepih ravninah, v gozdovih in v šumah velike cerkve, včasih po dve skupaj, tako da je v mnogih župnijah postavljenih po 24 in več podružnic in kapel, in vsak dan jih še postavljajo. In tolikšno pogansko in nepotrebno zidanje uganjajo samo na prigovarjanje in povelje lahkomišelnih, norih in nepoštenih ljudi, ki jim namreč trdijo in pravijo, češ da se jim je prikazala v sanjah, v snu ali sploh ponoči Devica Marija ali kak drug svetnik ali svetnica. Nekateri se podnevi zgrudijo pred ljudmi, kakor bi imeli božjast, in po dolgem tresenju in cepetanju začno pripovedovati, da jih je Devica Marija ali kak drug svetnik ali svetnica tako vrgla, z njimi govorila in ukazala, naj se zdaj na tem mestu, zdaj na onem hribu, v dolini ali gozdu sezida cerkev, naj hodijo tja s križi, naj darujejo, bero maše in romajo; če pa tega ne bi storili, tedaj hočejo Marija, svetniki ali svetnica, ki so se prikazali, pobiti s točo vse žito na polju in vinograde ter poslati tako smrt nad ljudi in živino, da ne bo ostal niti tretji cel živ (Trubar v Rupel 1966, 125).

Trubar je vsem tem videl le prevaro, goljufijo in sebičnost. Zanj je bilo bistveno kritično razlikovanje in spoznanje, kaj je prava vera. Trubar in luteranci njegovega časa ostajajo še v okviru tradicionalne slike sveta, potrjevane tudi s svetim pismom. Znamenja in čudeži v zvezi z angeli, Marijo in svetniki so za Trubarja »zludjevi«: zlodeji navzamejo podobo angelov, device Marije in svetnikov, prikazujejo se ljudem in razdirajo pravo vero, dajo sami sebe častiti v njihovi podobi, papeški duhovniki pa to izkoriščajo (Rupel 1966, 227).

Lahko rečemo, da je protestantizem najbolj neposredno zadel magične sestavine religioznosti, jih izločil iz krščanske vere in razločil od nje. Če sprejmemo predpostavko, da ni religije brez magičnih elementov oziroma vidikov, torej brez predpostavke o človekovemu vplivanju na nadnaravno stvarnost, lahko previdneje in ustrežneje rečemo, da je protestantizem zmanjšal delež in prostor magičnega v krščanskem verovanju in da je uveljavil bolj subtilne in ponotranjene forme človekovega religioznega ravnanja (Kerševan 1989, 63).

Čaščenje Marije in svetnikov pa je bilo na udaru še iz drugega razloga. »Katoličani so reformacijska prizadevanja napadali kot novotarije, kot Lutrovo novo (in krivo) vero. Obtožbo je spremljal argument, da opuščanje starega in preizkušenega spremljajo nesreče. Te nesreče so pojmovane kot božje kazni ali celo direktno magično: človeška samovolja poruši kozmični red in ogrozi človeka kot del tega kozmosa« (Kerševan 1989, 63).

Glede čaščenja Marije in svetnikov Trubar dokazuje, da jih protestanti ne zasramujejo, da jih spoštujejo in častijo, toda za razliko od »papežnikov« jih ne kličejo na pomoč in jih ne prosijo za milost, kajti pomoč in milost lahko nakloni samo Bog (glej Rupel 1966, 226).

Reformacija se je s poudarjanjem božje besede, sv. pisma, in »čistega evangelija« tudi ne glede na praktično-politične vidike boja s »papeževsko« cerkveno organizacijo, morala soočiti z »zunanjo obrednostjo«. V tej so imele primat človeške reči pred božjo besedo, samo besede so bile uporabljene kot reči. Te zunanje reči in besede naj bi služile za človekovo »urejanje« tostranskih in onstranskih zadev z Bogom. Človekovo »zunanje« ravnanje – s podobami ljudi: Marije, svetnikov – in ne »notranja« božja milost naj bi bila modus človekovega razmerja z Bogom (Kerševan 1989, 63).

Primer reformacijskega dogajanja nam še danes pomaga pri aktualnem obravnavanju ljudske religioznosti. Pokaže na relativnost oziroma relacijskost pojma ljudska religioznost, na njeno povezanost s pojmom cerkvene ali oficionalne religije. Z vidika Trubarjeve reformacijske opredelitve oficialne (cerkvene) religije – »stare in prave vere« – je sodilo k ljudskemu praznoverju vse od katoliškega cerkvenega obredja, kulta Marije in svetnikov, romanj in gradnje cerkva do čarovništva (Kerševan 1989, 66).

4 KULT DEVICE MARIJE

4.1 ČAŠČENJE DEVICE MARIJE

V času pred reformacijo so številne podobe Marije sugerirale vero v njeno priprošnjiško moč, ki jo je vzpodbujala tudi tedanja nabožna literatura. Pri tem se je pojavil nov psihološki dejavnik. Mariji kot materi se je bilo najlažje približati, ji razlagati človeške slabosti in jo prositi za pomoč in milost. Priljubljene so postajale legende o Mariji, ki prosi sina, da odpusti grehe skesanemu grešniku in doseže oprostitev. Razlika med Marijo in podobo se je s tem zabrisala, saj so verniki od podob pričakovali čudeže. Tak razvoj je šel na roke cerkvi, ki je številne nabožne podobe, da bi postale milostne, »obdarila« z odpustki (glej Menaše 1994, 149-151).

V Brižinskih spomenikih, prvem zapisanem slovenskem besedilu, iz 10. stoletja, je izražena vera v Marijino milost. V njih je Marija omenjena vedno za Bogom in pred svetniki. Vero v njeno milost izraža tudi najstarejša ohranjena ljudska pesem, ki je verjetno iz časa okrog leta 1200 (glej Menaše 1994, 130). Kot najboljši vzor, po katerem naj se zgledujejo ženske, katoliška cerkev priporoča Marijo, božjo mater, ki je rodila sina Odrešenika, ob oznanilu o spočetju (Jogan 1986, 21). Marija, Jezusova mati, ima v zgodovini krščanske teologije posebno vlogo, saj je kot mati Odrešenika že od vsega začetka fascinirala vernike. Zlasti ženske so v Mariji videle pribežališče, žensko, h kateri so se lahko zatekale kot k materi in sestri (glej Ranke-Heinemann 1992, 352).

Vloga device Marije in pomen njene ženske vloge v Svetem pismu od nekdanje teološke razprave. Razvilo se je celo posebno področje cerkvenega nauka o Mariji – mariologija.

»Mariologi so ljudem dopovedovali, da Marija v krščanstvu ni čaščena zaradi nje same, ampak zaradi vloge, ki ji jo je namenil Bog v svojem odrešenjskem načrtu. Če bi kakšno žensko slavili in častili zaradi nje same, bi bil to gotovo celibatistični greh. Marija je pomembna kot funkcionalna izvrševalka načrta. Teologi so ji nadelo ime božje roditeljice in s tem napravili največ, kar so mogli napraviti glede dogmatskega čaščenja« (Ranke-Heinemann 1992, 357).

Za širjenje Marijinega čaščenja je bil zaslužen tudi tisk, ki je promoviral vero. Leta 1952 je bila v Celovcu ustanovljena Mohorjeva družba, ki je pozneje izdala tudi večino slovenskih marijanskih knjig in ostala do danes največja založnica tovrstnega materiala.

4.2 RAZVOJ MARIJINEGA KULTA

Kako je nastal kult device Marije? Na katero predhodno tradicijo se navezuje? Jezus o svoji materi ni govoril kot o »božji materi«, ampak je bila samo preprosta, skromna, Bogu predana ženska iz ljudstva. Če se ozremo nazaj ugotovimo, da je kult božje matere globoko zakoreninjen v predkristjanskem poganstvu.

Znano je na primer, da so egipčansko boginjo Isis in grško boginjo Artemido, častili na podoben način kot katoliška cerkev časti devico Marijo. Zanju so uporabljali enake besedne zveze kot »nebeška kraljica« ali »morska zvezda«. Dogma o Mariji kot božji materi je bila leta 431, potrjena na koncilu v Efezu. Efez je bil takrat središče kulta Artemide/Diane.

Diana je bila boginja lova in »božja mati«. Torej je Jezusova mati postala kultni objekt, poganski kultni objekt. Od začetkov Marijinega kulta, ki se navezuje na pogansko tradicijo, se na ta kult navezuje magija. V Altöttingu, bavarskem romarskem kraju, so do 20. stoletja prodajali tako imenovane počrnjene »madone za strganje«. Takšne pomanjšane kopije čudodelne slike so prodajali v različnih romarskih krajih. Zelo znane so bile tudi čudodelne kopije iz Einsiedelna, med ljudstvom znane tudi kot »Laicheibli«. Te so veljale za čudodelne in zdravilne, ker naj bi glini dodajali zemljo in omet iz spominske kapele ter dele relikvij. To pa je veljalo le za tiste madone za strganje, ki jih je prodajal samostan sam in to vse do 20. stoletja. V rimskokatoliški cerkvi častijo Marijo kot madono v zvezdnem vencu, ki stoji na polmesecu. Gre za podobo, enako upodobitvam egipčanske boginje Isis. Marija, ki jo je prevzela rimskokatoliška cerkev in jo povzdignila v božjo mater, je po svoji podobi naslednica egipčanskih boginj, kot sta Isis in drugi liki poganskih misterijskih kultov.

Kot že omenjeno, je do te dogme, do postavitve Marije na prestol misteriozne kultne boginje, prišlo v Efezu, mestu, v katerem je bil že stoletja prisoten kult božje matere (Universelles-leben 2007).

Protestantski teologi so imeli dva pomisleka glede Marijinega kulta.

Prvič je zelo malo razvidnega o Marijinem kultu v Novi zavezi. Marija je omenjena samo v nekaj odlomkih, na primer Evangelij o Marku in Apostolska dela jo omenjajo samo enkrat.

Drugi pomislek pa je zgodovinski: o Mariji je zelo malo dokazov, da je Marijin kult sploh obstajal do četrtega stoletja našega štetja.

Z drugim pomislekom se ne strinja katoliška apologetinja Hilda Graef, ki pravi, da je Marija že omenjena v apokrifnih delih protoevangelija o Janezu, konec četrtega stoletja, ko naj bi se prikazala nekemu čudodelcu Gregorju. Obstaja tudi papirusni fragment, kjer je zapisana molitev k Mariji, s konca četrtega stoletja (Carroll 1992, 4).

Teologi se, vključno z Graefovo, strinjajo, da je javno čaščenje device Marije postalo razširjeno od konca petega stoletja naprej kot posledica koncila o Efezu, ki je Marijo razglasil kot »Theotokos« kar pomeni mati božja. Prva cerkev posvečena Mariji, je bila zgrajena v Rimu, nekaj let po Efezovem koncilu (Denis-Boulet 1960, 65-66). Najstarejši znan Marijin oltar je bil v svetišču blizu Konstantinopla, kjer je zabeleženo, da naj bi se tam častil pajčolan Device Marije od sredine šestega stoletja naprej. Prvi praznik device Marije je bila purifikacija proti koncu sedmega stoletja, sledili so prazniki posvečeni Marijinemu vnebovzetju, Marijinemu oznanjenju in njenemu rojstvu.

Če povzamemo: Marijino čaščenje se je pojavilo konec petega stoletja in doseglo svoj vrhunec v enajstem oziroma dvanajstem stoletju.

Sociolog Michael Carroll meni, da je devica Marija popolnoma dislocirana od seksualnosti (Carroll 1992, 5). Da razumemo, kako je Marija ločena od spolnosti, moramo omeniti, da je v katolicizmu Marija obenem mati in devica. Asociacija Marije kot »matere« ni problematična, saj naj bi bila mati oziroma naj bi rodila Jezusa Kristusa.

Asociacija Marije kot matere in obenem »devica«, pa je bolj kompleksna. Trditev da je, oziroma da je bila Marija devica, si v katoliški tradiciji razlagajo takole:

Marija naj bi brez spolnega akta zanosila z božjo pomočjo kot pravi dogma o deviškem spočetju Jezusa. Poleg tega, da je zanosila in ostala devica, naj bi Marija to ostala tudi po porodu. Dogma je tesno povezana s katoliškim razumevanjem izvirnega greha. Po prepričanju rimskokatoliške cerkve se greh Adama in Eve prenaša na vsakega novospočetega otroka in to na dva načina: (1) kot posledice greha prastaršev (bolezni, trpljenje in nagnjenost h grehu) in (2) kot stanje grešnosti že takoj ob spočetju. Po katoliškem verovanju so torej vsi otroci od trenutka svojega spočetja naprej omadeževani z grešnostjo in prikrajšani za posvečujočo božjo milost - in to dokler jih ne očisti zakrament krsta. Omenjena dogma torej uči, da je bila Marija edina od vseh ljudi, ki ob spočetju ni bila grešna. Dogmo o Marijinem brezmadežnem spočetju je razglasil papež Pij IX., dne 8. decembra 1854, v okrožnici *Ineffabilis Deus*. Dogma ni pomenila novosti v katoliškem verovanju, pač pa samo potrditev prepričanja, ki je bilo zelo razširjeno že prej, saj je praznik brezmadežnega spočetja razglasil že papež Sikst IV., leta 1476 (Wikipedija 2009a).

Motiv device, ki rodi boga, je del številnih mitov in legend v predkrščanski in grško-rimski zgodovini. Najbolj znana zgodba, ki vsebuje ta motiv, je zgodba o Romulusu (ustanovitelj Rima) in njegovemu bratu Remusu. Rodila naj bi ju mati, ki je zanosila z bogom Marsom. Marijino večno devištvo je bistveni element katoliškega Marijinega kulta (Carroll 1992, 6-10).

4.3 GEOGRAFSKA RAZPRŠENOST MARIJINEGA KULTA V EVROPI

Če merimo razpršenost oziroma intenziteto prisotnosti Marijinega kulta v posameznih državah glede na število verskih ritualov, ki so posvečeni Mariji, in stopnjo participacije posameznikov pri teh ritualih, lahko ugotovimo v katerih delih Evrope je kult device Marije bolj ali manj prisoten. Marijin kult je, če se opremo na prej opisano metodo, značilen predvsem za »latinske« države. V to skupino spadata tudi Italija in Španija (Wolf, 1969). Etnografska literatura, ki se nanaša na lokalno religijo v Evropi pravi, da se samo Poljska lahko primerja z Italijo in Španijo glede na intenzivnost Marijinega čaščenja. Prepoznavni znaki čaščenja so razni sakralni objekti - spomeniki, kapelice, oltarji, svetišča posvečena verskim osebam (v našem primeru nas zanimajo spomeniki posvečeni devici Mariji). Jarrett (1911), je napravil seznam 94 sakralnih objektov v Evropi, ki so se mu zdeli najpomembnejši v katoliškem čaščenju.

Sakralne objekte je Jarrett razdelil v dve skupini glede na:

- a) lokacijo in
- b) osebo posvetitve (bodisi devici Mariji, enemu ali večim svetnikom ter Jezusu Kristusu)

Največ sakralnih objektov posvečenih devici Mariji je v Italiji, Španiji, Franciji ter na Poljskem (glej tabelo 4.1). Tu gre omeniti, da južna Italija in Španija nista bili pod vplivom anti-Marijinega gibanja v obdobju reformacije, protestantizma in sta še danes glavna centra čaščenja device Marije. Francija ter Anglija pa sta bili v obdobju srednjega veka, reformacije pod močnim vplivom husitov, protestantov, ki so nasprotovali čaščenju device Marije, kar je posledično vplivalo na zmanjšano vlogo device Marije ter postavljanju sakralnih objektov namenjenih njej (Carroll 1992, 14).

Tabela 4.1: Sakralni objekti (cerkve, kapele, oltarji) zgrajeni na Poljskem (območje Zywiec v Krakovu) v obdobju med 16. in 20. stoletjem

Oseba	Jezus Kristus	devica Marija	Svetniki	Skupaj
16. stoletje	/	1	10	11
17. stoletje	1	2	5	8
18. stoletje	8	14	10	32
19. stoletje	42	64	14	130
20. stoletje	11	55	17	83
Skupaj	62	136	66	264

Vir: Michel (1988, 109).

Raziskava Patrica Michela je pokazala, da je bilo samo v območju Zywiec v Krakovu, ki obsega 20km², zgrajenih več kot 405 sakralnih objektov. Kot vidimo v zgornji tabeli, je največ sakralnih objektov posvečenih prav devici Mariji in sicer kar 136, kar predstavlja več kot polovico vseh sakralnih objektov v območju Zywiec v Krakovu.

4.4 ČAŠČENJE DEVICE MARIJE V SLOVENIJI

Ko govorimo o religiji in cerkvi v slovenski zgodovini in kulturi, dejansko govorimo o katoliški religiji in cerkvi, čeprav v začetku ob naselitvi na sedanjem geografskem prostoru Slovenci niso bili katoličani. Ko govorimo o začetku slovenske kulture in zavesti, je imel prvo besedo sicer kratkotrajni slovenski protestantizem, ne pa tradicionalna katoliška vera (Kerševan 1989, 53).

Zgodovina Marijinega čaščenja se je med Slovenci začela hkrati s pokristjanjevanjem, saj sta bila oba centra širjenja krščanstva tudi zgodnji središči Marijinega kulta. Oglej je to postal že z efeškim koncilom, Salzburg pa v zgodnjem srednjem veku. Čaščenje device Marije so pospeševali zlasti benediktinski samostani in zato ni naključje, da je bila prva cerkev med Slovenci posvečena prav Mariji. Za razvoj čaščenja device Marije med Slovenci je pomembno vplivala salzburška sinoda leta 800, ki je pod benediktinskim vplivom ukazala praznovanje štirih Marijinih praznikov: svečenice, Marijinega oznanjenja, vnebovzjetja in njenega rojstva. Zavzeto čaščenje Marije se je odražalo v obhajanju Marijinih praznikov, omenjanjem Matere božje pri molitvah, v zidanju Mariji posvečenih kapel in cerkva, kar se je ohranilo še do danes (glej Benedik v Lenzenweger 1999, 307-308).

Pri Slovencih je že v srednjem veku kot glavni praznik veljal praznik Marijinega vnebovzetja. Že v 14. stoletju pa so Marijo častili kot brezmadežno. Podobe brezmadežne Marije so se začele pojavljati v cerkvah, kapelicah, javnih prostorih in na hišah (Menaše 1994, 74).

Pri utrjevanju Marijinega kulta in slovenske vernosti, so imele pomembno vlogo božje poti, predvsem Marijina svetišča. Nekatera so že zgodaj postala romarska, posebno če so od cerkve prejela odpustke. Med najstarejše božje poti spadata Marijina cerkev na blejskem otoku, ki je bila znana po procesijah na čolnih, in cerkev v Lescah, ki so jo verniki obiskovali že v 11. stoletju. Najbolj obiskane božje so bile še: Marijina cerkev v ljubljanski Komendi, Nova Štifta, Škapulirska Mati božja pri ljubljanskih manjših bratih, Šmarna gora, Crngrob pri Škofji Loki, Marijina cerkev v Logu na Vipavskem, romanje na Ptujsko goro, Višarje, Brezje... Verski motivi so vodili številne romarje tudi na bolj oddaljena božja pota v Camino, Rim ali celo Palestino (glej Benedik v Lenzenweger 1999, 150-151).

V 17. stoletju se je raznim oblikam Marijinega čaščenja pridružila še majska pobožnost v obliki vsakodnevnih molitev, šmarnic. Maj je postal Marijin mesec. Slovenci so, podobno kot drugi narodi katoliške Evrope, v Mariji videli mogočno priprošnjico, srednico milosti in pomočnico v vseh težavah (Benedik 1991, 352).

V obdobju reformacije in protireformacije se je Marijino čaščenje v katoliških deželah kazalo kot orožje boja proti protestantizmu. Segalo je celo v politiko in vojskovanje. Marijina podoba Brezmadežne se je pojavila na praporu Lige tridesetletne vojne, Ludvik XIII. je Francijo posvetil devici Mariji, Črna Madona je postala kraljica Poljske... Za Ferdinanda II. Habsburškega je bila Marija »glavna strateginja«. Ko so Habsburžani premagali Turke pred Dunajem, so v bogoslužje vpeljali praznik Marijinega imena (glej Amon v Lenzenweger 1999, 505). Zatekanje k devici Mariji je tudi v ljudski pobožnosti pri nas tako zakoreninjeno, da številni slovenski verniki pritrjujejo prepričanju, da je Slovenija Marijina dežela.

Dogodki iz vsakodnevnega življenja kristjanov kažejo, da so Jezus, Marija in številni svetniki izrazita »konkurenca« vsemogočnemu Bogu. To pa zato, ker so bolj pristni, podobni navadnim ljudem, z njimi naj bi celo delili svojo usodo, ko je bil Bog vedno oddaljen, gospodovalen. Številni verniki zato bolj kot v krščanskega Boga verujejo v devico Marijo ali določenega svetnika, zavetnika lokalne cerkve.

Najbolj znano slovensko romarsko središče so zagotovo Brezje. Od leta 1800, ko je bila v cerkvici Sv. Vida postavljena kapelica Marije Pomagaj, je Brezje obiskalo več kot milijon romarjev. Pomemben mejnik je letnica 1963, ko naj bi se dogajala »čudežna ozdravljenja« (glej Mulej 2003). Romarji ob Marijini podobi puščajo svoje fotografije, razglednice s posvetili, risbe, spominke, gobeline...

Večstoletno Marijino čaščenje se je v 19. in 20. stoletju okrepilo, k temu so »pripomogla« predvsem domnevna Marijina prikazovanja, ki so dosegla višek v Lurdu (1858), Fatimi (1917) in trajajo vse do današnjih časov (Medžugorje od leta 1981).

5 PRIKAZOVANJA DEVICE MARIJE Z ZNANSTVENEGA GLEDIŠČA

Prikazovanja device Marije so skozi stoletja vedno bolj pogosta. Sociologi v njih vidijo neke vrste haluciniranje oziroma iluzioniranje.

Že od zgodnjih dni krščanstva poročajo o prikazovanju Kristusove matere, device Marije. In če je bilo v prvih 1700 letih po Kristusu zabeleženo tristo prikazovanj, se je od sredine 19. stoletja število močno povečalo. V 20. stoletju so prijavi štiriinštirideset primerov.

Raziskovalci menijo, da so za to povečanje odgovorne predvsem:

- cerkvene oblasti, ki so v 19. stoletju začele sistematično preiskovati Marijina prikazovanja,
- papež Pij IX., je leta 1854, razglasil dogmo o brezmadežnem spočetju, po kateri je Marija ostala brez greha in je bila v božji milosti že od začetka življenja. Katoliška cerkev sama priznava neposredno povezavo med razglasitvijo dogme in povečanjem števila prikazovanj device Marije (Bajželj 2008, 242).

5.1 DVE MOŽNI RAZLAGI MARIJINIH PRIKAZOVANJ

Carrolova študija o domnevnih Marijinih prikazovanjih (ali katerih drugih religijskih prikazovanjih) trdi, da gre tu ali za iluzije ali halucinacije ljudi, katerim naj bi se prikazala devica Marija (Carroll 1992). Termina sta del psihiatrične literature.

Iluzije bi lahko opisali tudi kot napačne zaznave določenih objektov v okolju, ki najpogosteje nastanejo zaradi močnih pozitivnih ali negativnih čustev, prepričanj, želja in pričakovanj - tako na primer iluzija oaze sredi puščave nastane zaradi hude žeje in izčrpanosti. Pogosto pa iluzijo sprožijo določeni dražljaji, ki so razporejeni na specifičen način ali so dvoumni, zato možgani pri njihovi organizaciji in interpretaciji uporabljajo »napačna« oziroma neustrezna načela - obstajajo namreč različna načela, s pomočjo katerih naši možgani urejajo različne dražljaje v zaznavo celotnega objekta (Ifelpsychology 2008).

Iluzije lahko nastanejo na podlagi različnih čutov, vendar so najpogostejše, najbolj poznane in najbolj raziskane optične iluzije.

Primer: Za osebo, ki je trdila, da je videla devico Marijo nad grmom, za razliko od ostalih prisotnih opazovalcev, ki so videli le močnejšo svetlobo nad grmom, lahko rečemo, da je imela iluzijo.

Halucinacije so »zmotne zaznave, ki nimajo podlage v dražljajih v okolju, temveč jih izzovejo nenormalni procesi v centralnem živčnem sistemu. Halucinacije se lahko pojavljajo na področju vidnih, slušnih, okuševalnih, vohalnih in otipnih zaznav, ali pa kot moten občutek za ravnotežje in prostorsko dožemanje« (Wikipedija 2009b).

Primer: Če je bila oseba, ki naj bi videla devico Marijo nad grmom resnično prepričana, da je bila tam, ostali opazovalci pa niso videli nič posebnega, lahko rečemo, da je imela oseba halucinacije.

Literatura o Marijinih prikazovanjih pogosto navaja, da je bil razlog teh prikazovanj haluciniranje, redkeje pa naj bi ljudje imeli iluzije (Carroll 1992, 118). V spodnji tabeli (glej Tabela 6.1) so prikazane karakteristike dvanajstih »popularnih« prikazovanj, ki so se zgodila med devetnajstim in dvajsetim stoletjem.

Tabela 6.1: Karakteristike domnevnih Marijinih prikazovanj med 19. in 20. stoletjem

Leto	Lokacija	ŠTEVILO VIDCEV ¹		
		Dokaz o	Videli devico	Slišali in
1830	Pariz, Francija	Ne	0	1
1846	LaSalette, Francija	Ne	0	2
1858	Lurd, Francija	Ne	0	1
1871	Pontmain, Francija	Da	6	0
1879	Knock, Irska	Da	14	0
1917	Fatima, Portugalska	Ne	1	2
1932-1933	Beauraing, Belgija	Ne	0	4-5
1933	Banneux, Belgija	Ne	0	1
začetek 50-ih	Necedah, Winsconsin ²	Ne	0	1
1961-1965	Garabandal, Španija ³	Ne	0	14
1968-1971	Zeiroun, Egipt	Da	1000	0
Začetek 70-ih	Bayside, New York ⁴	Ne	0	1

Vir: Carroll (1992, 119).

Ugotovitve so pokazale dva različna vzorca. Ko so bila prikazovanja halucinacije, je bilo število vidcev manjše, vsi so videli in slišali devico Marijo. Taka domnevna prikazovanja so se zgodila v Parizu, LaSalletetu, Lurdu, Fatimi, Beauraingu, Banneuxu, Necedahu, Garabandalu, Baysidu. Za iluzije pa je značilno, da je število vidcev večje, vendar so osebe devico Marijo samo videle – prikazovanja v Pontmainu, Knocku in Zeitounu (Carroll 1992, 119). Z besedo »videc« mislimo osebo, ki je imela domnevna prikazovanja, v našem primeru prikazovanja device Marije.

V Medžugorju naj bi se junija, leta 1981, prikazala devica Marija skupini šestih otrok, starih med šest in sedemnajst let. Prva prikazovanja so se zgodila na hribu blizu vasi, ko pa so lokalne oblasti kasneje zaprle dostop do hriba, se je Marija začela prikazovati na različnih lokacijah, na poljih, gozdovih, domovih, kasneje pa tudi v župnijski cerkvi.

¹ Z besedo "videc" mislim osebo, ki je imela domnevna prikazovanja, v našem primeru device Marije.

² Prikazovanja niso bila potrjena s strani Cerkve.

³ Prikazovanja niso bila potrjena s strani Cerkve.

⁴ Prikazovanja niso bila potrjena s strani Cerkve.

Od vsega začetka pa so vidci slišali in videli devico Marijo. Ti otroci so od takrat naprej imeli vsakodnevne halucinacije.

V Lurdu naj bi Bernardka videla Marijo osemkrat v različnih okoliščinah, v obdobju med enajstim februarjem in šestnajstim julijem, leta 1858. Malo po tem pa naj bi tudi drugi začeli videvati Marijo v isti jami. Vzrok večjega števila vidcev, ob istem prikazovanju, si lahko razlagamo s halucinacijo enega od otrok in posledičnim spodbujanjem domišljije drugih, kar je privedlo do prepričanja, da vsi vidijo enako. To se je na primer zgodilo v Fatimi, ko se je število vidcev vsak mesec povečevalo. Po pričevanju prvih vidcev, se naj bi Marija prikazala vsak mesec trinajstega. Pri prvem prikazovanju device Marije ni bilo nobenega »dodatnega« vidca, poleg »rednih« vidcev, ko pa so vidci napovedali, kdaj se naj bi Marija prikazala, se je število vidcev vsakič povečalo. Junija jih je bilo 50-60, trinajstega julija 5.000, septembra 25.000, trinajstega oktobra, leta 1917, pa kar 70.000 (Carroll 1992, 127).

5.2 *DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V LURDU*

Domnevna prikazovanja device Marije so še bolj utrdila Marijin kult v zadnjih stoletjih in močno zaznamovala življenja številnih katolikov. Svetišča posvečena tem prikazovanjem še vedno privlačijo na milijone ljudi vsako leto, s tem da se število povečuje. Najbolj znano evropsko romarsko središče je zagotovo Lurd. In kaj je tako posebnega v tem kraju, da žene množice ljudi iz celega sveta prav tja?

Štirinajstletna deklica, Bernadette Soubirous, slovenskim vernikom znana kot Bernardka, naj bi kar 18-krat videla mlado žensko, ki jo je poimenovala »Aquero«, kar v francoščini pomeni »ona« ali »tista« (Carroll 1985, 65). Najbolj znani stavek, ki naj bi »potrdil«, da se Bernardki prikazuje sama devica Marija, je bil: »sem brezmadežno spočetje«. Do tega prikazovanja Bernardka ni nikoli trdila, da je videla devico Marijo. Na podlagi teh izrečenih besed, pa je po pogovoru z lokalnim duhovnikom prišla do »spoznanja«, da je ženska, ki se ji prikazuje, devica Marija. Kasneje je domnevna devica Marija Bernardki naročila, naj se na mestu prikazovanj zgradi cerkev, posvečena njej, ter da naj ljudje pijejo vodo iz bližnjega potoka, ki naj bi imel zdravilno moč.

Za Bernardkina domnevna prikazovanja lahko rečemo, da so bile halucinacije (Carroll 1985, 66). In kaj je bil povod za Bernardkino haluciniranje? Carroll (1985) pravi, da je Bernardka v »Aquero« videla idealizirano materino podobo. Da bomo razumeli, kaj je s tem mislil, moramo razjasniti v kakšnem družinskem (družbenem) okolju je Bernardka odraščala.

Bernardko so vzgajale tri različne ženske:

Bernardka je bila najstarejša hči šestih otrok, matere Luise Casterot. Zaradi revščine so jo starši poslali v sosednjo vas na kmetijo, k Mariji Aravant, ki je ravno takrat zgubila svojega otroka. Njeno življenje pa je najbolj zaznamovalo obdobje med 1855 in 1856 letom, ko jo je vzgajala njena botra, Bernarde Casterot Nicolau. Z njo je imela najlepši odnos, dokaj komfortno življenje v primerjavi z biološkima staršema, ki sta bila alkoholika.

Januarja 1858 se je Bernardka vrnila nazaj k biološki družini, vendar tam ni bila srečna, počutila se je zavrženo, bivanje v bivši ječi pa je še poslabšalo njeno psihološko stanje. Prikazovanja so se začela le dva tedna po preselitvi.

Bernardkino haluciniranje je povezano z njeno botro. Dokazi kažejo, da naj bi »Aquero« predstavljala Bernarde Nicolau. Kaj pa je povzročilo halucinacije? Bernardka se je po preselitvi počutila zavrženo, pogrešala je svojo botro.

Kako si lahko razlagamo stavek »sem brezmadežno spočetje«, ki naj bi ga devica Marija izgovorila Bernardki? Cerkevne oblasti so bile prepričane, da je Bernardka videla devico Marijo, saj je bil nauk o brezmadežnem spočetju formalno razglašen leta 1854. Njihova razlaga je bila, da Bernardka kot neizobražena ni mogla poznati te besede (Carroll 1985, 66-68).

Razlaga, ki nasprotuje teološki pravi, da se praznik o brezmadežnem spočetju praznuje 8. decembra vsaj že sto petdeset let pred letom 1858. V Pirenejih je ta dan pomenil obvezno prisotnost pri maši (Neame v Carroll 1992, 197-198). Dodaten argument proti teološki razlagi pravi, da je bila njena botra zelo verna. V tem duhu je vzgajala tudi Bernardko. Bila je tudi članica dobrodelne cerkvene skupine Čudežna medalja, tako da je bila Bernardka seznanjena z medaljo in z besedo – brezmadežno spočetje, ki je napisana na medalji. Lahko da je podoba te medalje vplivala na halucinacije, saj je na medalji vgravirana Marija nad rožnim grmom v podobni poziciji, kot naj bi se prikazala Bernardki.

5.3 DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V FATIMI

Govorimo lahko o treh »valovih« (waves) prikazovanj v Fatimi, samo zadnje pa vključuje domnevno prikazovanje device Marije.

Prvi »val«:

Prva prikazovanja naj bi se zgodila leta 1915.

Vidci : Lucija Santos, stara 8 let, v družbi dveh pastiric.

Opis prikazovanj: videle so bel oblak v obliki moškega, ki pa ni spregovoril.

V tem primeru govorimo, da je šlo za neko vrsto iluzije (Carroll 1992, 174).

Drugi »val«:

Drugo domnevno prikazovanje se pojavi leto kasneje, 1916.

Vidci: Lucija Santos, stara 9 let, njen bratranec Francisko Marto star 8 let in sestrična Jacinta stara 6 let.

Opis prikazovanj: Med pašo ovc so videli angela, ki naj bi se jim predstavil kot »Angel Miru« oziroma »Angel varuh Portugalske«. Angel naj bi se jim prikazal kar trikrat zapored (Carroll 1992, 174). Zadnjič, ko naj bi ga videli, je imel angel v roki čašo s hostijami in jih razdelil.

Nihče od vidcev ni omenil teh »videnj« vse do njihovih naslednjih domnevnih Marijinih prikazovanj. Na željo Cerkve, je Lucija, v obdobju 1935-1941, takrat že redovnica, opisala prikazovanja v knjigi Spomini.

Lahko rečemo, da prikazovanja v letu 1916 niso bile halucinacije, mogoče tudi ne iluzije, ampak projekcije na pretekle občutke in skrbi, ki so se pojavili pri domnevnih prikazovanjih device Marije leta 1917, ko je Cerkev in širša javnost pritisnila na vidce (Carroll 1992). Jacinta je bila glavni videc prikazovanj leta 1916 in je pred domnevnim prikazovanjem želela prejeti prvo obhajilo. Ker je vedela, da je Lucija prejela prvo obhajilo pri šestih letih, si je sama želela enako. Bila je razočarana, ko ji župnik tega ni dovolil. Kmalu po tem naj bi otroci videli angela, ki je vsem razdelil hostije.

Tretji »val«: Domnevna prikazovanja device Marije 17. maja 1917

Vidci: Lucija Santos, stara 10 let, Franciško 9 let, Jacinta 7 let.

Opis prikazovanj: Med pašo ovc so na hribu nad grmom videli žensko oblečeno v belo obleko. Rekla jim je, naj se ne bojijo. Ko je Lucija vprašala, od kod prihaja, ji je ta odgovorila, da iz nebes. Naročila jim je, naj se naslednjih šest mesecev, vsakega trinajstega v mesecu, vrnejo na isti kraj. Lucija je spraševala, če bosta Jacinta in Francisko šla v nebesa. Odgovorila ji je da, če bosta veliko molila. Lucija je bila tista, ki je posredovala kasneje te informacije javnosti in ona je bila glavni videc, saj je edina komunicirala z domnevno devico Marijo.

Ravno tako kot Bernadette Soubirous v Lurdu, tudi Lucija ni rekla, da je videla devico Marijo, ampak lepo žensko. Pri prvem prikazovanju se ženska ni poimenovala devica Marija, ni omenjala Jezusa Kristusa. Drugo prikazovanje, trinajstega junija, je prikazovana ženska, govorila o sebi kot o brezmadežnem srcu (Immaculate Heart). Pri tretjem prikazovanju je ženka prosila otroke, naj molijo rožni venec, enkrat pa je tudi omenila svoje brezmadežno srce («My Immaculate Heart») (Carroll 1992, 177). Na zadnjem, šestem prikazovanju, pa se je ta ženska identificirala kot Kraljica rožnega venca.

Devica Marija je v domnevnih prikazovanjih »spodbujala« k molitvi rožnega venca, med drugim tudi v Lichenu na Poljskem, v Lurdu na Francoskem, v Valle di Pompei v Italiji (Radio Vatican 2008).

Po prvem prikazovanju Lucija te ženske ni identificirala kot device Marije, zato lahko rečemo, da je Lucijino prvo videnje halucinacija neke druge osebe (Carroll 1986, 180).

Klinične študije halucinacij pri otrocih kažejo, da so halucinacije vezane na neko figuro v družinskem okolju (Bender v Carroll 1992, 178). Po tem lahko sklepamo, da je Lucijin opis ženske podobe povezan z osebo v njeni družini.

Družinsko ozadje pri Luciji:

Lucijin oče je bil, prav tako kot Bernardkin, neodgovoren starš in alkoholik. Mati je bila zelo zaposlena, zato sta jo vzgajali starejši sestri. Vendar pa sta se sestri odselili in je Lucija ostala sama z materjo in bratom (Santos v Carroll 1992, 181). Lucija v svojih spominih nikjer ne omenja očeta, v svoji knjigi opisuje, da je bilo to zanjo najtežje obdobje. V tem obdobju je Lucija imela halucinacije o mladi ženski, ki je bila podobna njeni starejši sestri, ki je ravno zapustila dom in po kateri je Lucija hrepenela. Lucijine halucinacije so bile posledica želje po materini figuri, ki jo je izgubila, ko sta se sestri odselili.

Zanima nas tudi, zakaj se je ta ženska identificirala kot Kraljica rožnega venca? Jacinta je bila tista, ki je Luciji namignila, da se jim verjetno prikazuje devica Marija. In če so halucinacije natale zaradi odsotnosti njene sestre, ki ji je bilo prav tako ime Marija, je Jacintin predlog, da se jim prikazuje devica Marija, takoj sprejela. V svojih spominih Lucija opisuje, da je najraje molila k oltarju Rožnovenske Marije, zato ni nenavadno, da se je domnevna devica Marija Luciji identificirala kot Kraljica Rožnega venca.

5.4 DOMNEVNA PRIKAZOVANJA V MEDŽUGORJU

Kaj je skupno Marijinim prikazovanjem pri Bernardki Soubirous v Lurdu, Catherine Labourne v Parizu, Luciji Santos v Fatimi? Halucinacije so bile posledica nedavne izgube matere. Carroll trdi, da je to zelo pogost vzorec. Tudi v Medžugorju so se šestnajstletni vidkinji, Ivanki Ivanković, pričela prva prikazovanja.

Vsa ta domnevna prikazovanja so prispevala k večji pobožnosti, čaščenju device Marije. V začetku 20. stoletja je nastalo veliko dobredelnih ustanov, posvečenih Mariji, prav tako je naraslo število teoloških knjig posvečenih Mariji. Razlog za tako hiter Marijin preporod je tudi v drugačnem odnosu Cerkve do Marije, na kar je vplival drugi Vatikanski koncil v začetku 1960-ih.

Medžugorska prikazovanja in številne domnevne čudeže sta več mesecev preiskovali dve cerkveni komisiji, jugoslovanska in rimska. Na podlagi ugotovitev je jugoslovanska škofovska konferenca, leta 1991, izdala stališče, da ni jasnih dokazov, da so Marijina prikazovanja pristna oziroma da gre res za nadnaravne pojave.

Dr. Bogdan Dolenc z ljubljanske teološke fakultete pravi:

Samo romanje ni strogo vezano na ugotovitve, ki zadevajo pristnost prikazovanj. Ljudje romajo zato, da molijo, poglobijo svojo vero, se spovedo; z vidika romanja so prikazovanja le obrobne pomena. Cerkev zato romanj v Medžugorje ne organizira, a jih tudi ne prepoveduje. Sicer pa gre pri prikazovanjih za osebna razodetja, ki niso predmet vere. Dolenc ob tem poudarja, da pred preveliko lakoto po nadnaravnem, ki je danes zelo velika, svari samo Sveto pismo. Prevelika pozornost nadnaravnemu vodi stran od Jezusa (Ivelja 2008).

Znano je dejstvo, da je nedavno papež Benedikt XVI. Medžugorje razglasil za »prevaro« in vernike znova pozval, naj v kraj ne romajo, poroča britanski Daily Mail. Proti patru Tomislavu Vlašiću, ki trdi, da se mu je Marija v življenju prikazala kar 40 tisočkrat, pa je sprožil suspenz.

Iz papeževega urada so sporočili, da je sveti oče sprejel natančne disciplinske ukrepe proti »duhovnemu očetu« šesterice otrok, ki so trdili, da se jim je v Medžugorju prikazovala Marija.

Odločitev so utemeljili s tem, da naj bi »uporni« frančiškanski pater dvomil v doktrino katoliške cerkve. Pater je bil tudi glavni akter seksualnega škandala, ki še do danes ni dobil epiloga: z nuno, znano samo kot sestra Rufina, je imel otroka. Leta 1984 naj bi mu Marija med svojimi prikazovanji sporočila, da je »živi svetnik«, o čemer je obvestil tudi takratnega papeža. Priznal je tudi, da naj bi bil prav on tisti, ki je »z božjo pomočjo vodil otroke do Marijinega prikazovanja«. Vlašić se je kasneje preselil v Italijo, kjer je v Parmi ustanovil versko skupnost Kraljica miru, Medžugorje pa je postalo najbolj obiskano »neuradno« (nepriзнano s strani Vatikana) romarsko središče. Ob 20. obletnici prvih Marijinih prikazovanj ga je obiskalo kar dvajset tisoč ljudi (Ivelja 2008).

5.5 SOCIOLOŠKE PREDISPOZICIJE PRIKAZOVANJ DEVICE MARIJE

V knjigi *Under the heel of Mary* (Perry in Echeverria, 1988), sociologa Perry in Echeverria, izpostavita sociološke predispozicije oziroma okoliščine, v katerih se največkrat domnevno prikaže devica Marija. Pa si pogledjmo, kaj je skupno vsem domnevnim prikazovanjem device Marije.

- **SOCIALNO OZADJE**

Prikazovanja device Marije se pogosto »pojavijo«, ko je družbeno pomanjkanje, ekonomske krize, politični konflikti, v času, ko katoliška cerkev začenja izgubljati svoj vpliv. Stoletja stara »tradicija prikazovanj« je v krajih, ki so manj razviti, ruralni ali celo izolirani (Perry in Echeverria 1988, 76).

- **VIDEC**

Videc je v velikih primerih preprosta podeželska deklica, nepismena in iz zelo revne družine. Je versko vzgojena ter seznanjena s preteklimi, s strani Cerkve priznanimi prikazovanji (Perry in Echeverria 1988, 76).

- **PRIKAZOVANJE**

Devica Marija se pojavi kot soj svetlobe, vidci jo opisujejo kot gospo, ki sveti bolj močno kot sonce, njena oblačila so kraljevska. Razkrije se kot devica vendar pod različnimi nazivi. Na primer devica brezmadežnega spočetja, devica rožnega venca (Perry in Echeverria 1988, 76).

- **SPOROČILNOST**

Sporočilo je apokaliptično. Posredovano je v Vatikan po naročilu papeža. Določeni deli sporočil, ki naj bi jih devica Marija posredovala, so strateško posredovani javnosti šele v prihodnosti. »Temeljno skrivnost« videc obdrži zase. Neposlušnost in grehi ljudi pripeljejo do božje kazni, ki se izraža v vojnah, lakoti, revoluciji in naravnih katastrofah. Samo pokora, post in molitev rožnega venca lahko preprečijo te grozote. Devica Marija vedno prosi, naj na mestu prikazovanj zgradijo cerkev, posvečeno njej (Perry in Echeverria 1988, 77).

- **ČUDEŽI**

Fizične ozdravitve ljudi naenkrat postanejo povezane s čudežnim izvirov vode, ki se nahaja v bližini prikazovanj. Znani so tudi »javni čudeži«, ko naenkrat več tisoč ljudi vidi nek svetlobni pojav, ki pa si ga razlaga kot »božje« posredovanje. Sveti objekti – Rožni venci, kipci, križi – posvečeni devici Mariji, posedujejo magično moč, ki varuje njihove lastnike (Perry in Echeverria 1988, 77).

- **REAKCIJE LJUDI**

Zmedeni sorodniki prvotno nasprotujejo vidčevim trditvam, lokalni duhovnik je prvi, ki pokaže zanimanje ter podpre vidce. Civilne avtoritete začnejo pritiskati na vidca, da izda skrivnost, ki naj bi mu jo zaupala devica Marija. Množice ljudi se začnejo zgrinjati na mesta domnevnih prikazovanj, vendar jih policija na začetku odganja. Vendar pa se kmalu začne bitka za lastništvo, marketinške pravice, kar vodi v komercializacijo romanj (Perry in Echeverria 1988, 77).

- **CERKEV**

Lokalni škof, s posvetovanjem z Rimom predlaga, da se videc zaveže samostanskemu redu. Komuniciranje vidca z zunanjim svetom je nadzorovano do konca življenja. Številni posvetni duhovniki poskušajo preprečiti razvoj Marijinega kulta, vendar so kmalu »utišani« od nadrejenih. Ob odobritvi Cerkev, se začnejo maše na kraju, kjer naj bi se zgodila domnevna prikazovanja. Zgradijo se svetišča, cerkev, ki je kmalu povzdignjena na »rang« bazilike. Začne se »promovirati« Marijin kult, papež dovoli praznovanje prikazovanj vsako leto, čaščenje kipa device Marije... Pogosto vidci po smrti postanejo tudi svetniki, ki jih romarji častijo (Perry in Echeverria 1988, 78).

6 ROMANJE

Romanje je ena izmed najstarejših oblik potovanja človeka, ki ima v sebi globok spiritualni motiv. Človek se je odpravil na pot, z namenom, da bi počastil nekaj božjega, v upanju, da mu bo življenje s tem na Zemlji lažje in boljše. Še danes je romanje pogosta oblika potovanja, prilagojena modernemu načinu življenja, ki spravi na pot milijone ljudi hkrati. V določenih verah velja romanje za predpogoj, da se doseže najvišji cilj, na primer pot v nebesa. Pobožnost romanja je razširjena v večini religij. V islamu je romanje v Meko ena od temeljnih dolžnosti vernika. Budisti romajo od enega do drugega templja v pričakovanju razsvetljenja. Judje romajo v spomin na dolgo potovanje svojih prednikov proti »obljubljeni deželi«. V krščanstvu je romanje predvideno pri katoličanih in pravoslavcih, ne pa pri protestantih. Za pravoslavce je romanje predvsem oblika molitve, s katero želi romar potrditi svojo vero.

Podobna romanja s sorodnimi obredi in nameni, ko se odpravi človek na pot, da bi na svetem kraju, v posvečenem času, prek svetih oseb in znamenj dobil stik s svetim kot takim, z božansko transcendenco in da bi izkusil, kako se to obrača k njemu in mu pomaga, da bi našel spravo s svojim življenjem in s svojo usodo in bi se potem z novo božansko močjo vrnil v svoje vsakdanje življenje – to srečujemo praktično v vseh verstvih (Baumgartner 1994, 289-297).

V srednjem veku je romanje v Rim ali Jeruzalem pomenilo najvišji dosežek v življenju. Tudi križarske vojne so bile pojmovane kot romanje. Danes milijoni ljudi, večinoma rimokatoliki, vsako leto potujejo h glavnim svetiščem krščanskega sveta.

Mnenja se sicer razlikujejo, toda najverjetneje je sama beseda romar in iz njega glagol romati, nastal iz imena Roma, Rim, kraj, kamor so ljudje v srednjem veku pogosto romali. Včasih se za romanje uporablja tudi izraz božja pot.

Romanje ali potovanje so v antiki imenovali »peregrinatio« in je pomenilo asketsko potovanje v tujino, kot pripravo na vstop v kraljestvo odrešenja, ki ni od tega sveta. V 11. stoletju je izraz peregrinatio dobil nove pojmovne razsežnosti. Romanja za pokoro ali kazen so lahko bila prostovoljna dejanja, včasih pa celo doživljenjska kazen, naložena s strani Cerkve oziroma njene oblasti (Dolenc 1987, 15).

Romanje ali božjepotništvo, v katerem se ovrednoti razsežnost skupnosti vernikov kot potujočega ljudstva, ima svojo zgodovino. Vsak romarski kraj ima svoj začetek, svoje zgodbe in ljudi. Iti na romanje pomeni bivati nekaj časa drugje, spoznavati nove dežele, prijatelje in svet okoli sebe. Vsakdanje življenje preživljamo na določenih stalnih mestih: doma, na istem delovnem mestu, prevažamo se navadno z istim prevoznim sredstvom. V prostem času ali na dopustu pa imamo čas, da si širimo obzorje.

Romanje ali božjepotništvo je zelo star kulturni pojav, znan že iz predkrščanskega obdobja. Ljudje še danes obiskujejo nekatere cerkve in t.i. romarske kraje iz najrazličnejših razlogov, ki so povezani z njihovimi oblikami verovanja, tako kot je bilo že v davni poganski preteklosti. O božjepotnih krajih je veliko zgodb, pripisane so jim izjemne značilnosti, katerih vzrok naj bi bilo sproščanje neznanih sil. Ljudje so menili, da jim lahko koristijo, in tako razmišljanje navaja k romanjem še danes (Bogataj 1998, 50).

Vedno bolj se uveljavljajo tudi nekakšne »alternativne oblike romanj«. Vse več ljudi danes išče posebne kraje, ki ponujajo tudi priložnost za duhovno osvežitev. Sodobni Evropejci, kot pravi Tanja Kramar (2008) v diplomskem delu Duhovni turizem v Indiji, iščejo priložnosti, da bi se odmaknili od sveta in vzeli čas za refleksijo; eden od načinov, kako to storiti je, da si izberejo določen kraj oziroma destinacijo in si vzamejo čas za potovanje do njega. To velja zlasti za zelo zaposlen srednji sloj, ki ima dovolj sredstev, da si lahko »kupi čas«, in za mlade, pa tudi manj premožne, ki iščejo smisel življenja. Na tovrstnih potovanjih ljudje iščejo nekaj, kar jih bo zadovoljilo in jim dalo več kot jim daje svet potrošništva, iščejo sebe in duhovno povezanost z življenjem.

6.1 IDENTITETA ROMARJA

»Romanje je zamišljena praksa, na področju katere dogajanje med simbolnim in materialnim rezultira v stalni dekonstrukciji in konstrukciji identitete kulture na področju navidez nevtralnega fizičnega prostora in se staplja v neko zamišljeno gmoto različnih kulturnih sestavin: v romarja« (Gregorač 2005, 205). Identitetni procesi so na romanju v neprestani aktivnosti, ki jo omogoča definicija romanja in romarjev. Identiteta romarja je zaradi tega na stalni preizkušnji, stalnem opredeljevanju in stalnem razločevanju.

Nasprotno kot bi pričakovali, romanja, pri katerih lahko trdimo, da izhajajo iz krščanske tradicije, za udeleženca romanja v začetni fazi odločanja za romanje ne predstavljajo možnosti za izpopolnjevanje teženj po afirmaciji in stabilizaciji identitete. Na romanje (oziroma v puščavo, kot pravi Jabes (Bauman 1997), kamor so hodili prvi romarji-puščavniki) greš, da se znebiš identitet, ki te vežejo na vsakdanje življenje, in postaneš anonimen. Bistvo judovsko-krščanske kulture je v občutenju duhovne dislokacije in brezdomstva, saj se je s Sennetovimi besedami krščanska vera začela s sporom s prostorom (Bauman 1997). Ena možnost vstopa v boj s prostorom je tudi Jakobova pot oziroma Camino, verjetno največja svetovna krščanska romarska pot. »Kljub svoji veličini, prepoznavnosti in številnemu obisku Camino predstavlja idealno pot za sprehod v anonimnost in možnost vstopa v neskončne igre identitet« (Gregorač 2005, 206).

Da gre res za neskončne možnosti igre identitet, na eni strani pričajo med seboj precej različna izročila o nastanku samih krajev in o ljudeh, povezanih s kraji na Caminu, na drugi strani pa izrazite razlike tako med udeleženci romanja kot njihovimi individualnimi predstavami.

Poleg socialnih reprezentacij (Moscovici in Duveen 2000), ki v sebi nosijo tudi večini udeležencev skupno težnjo po deidentifikaciji, imamo na drugi strani opravljanje z individualnimi reprezentacijami, lastnimi vsakemu subjektu.

Pred sociologijo je zahtevna naloga registriranja odloženih identitet, ter umeščanja celotnega procesa tako v življenjski cikel subjekta, ki se odloči za romanje, kot prepoznavanje simbolnih pomenov, procesov s širšega vidika, kjer vplivi teh procesov presegajo raven individualnega in lokalnega ter prehajajo na raven družbenega in globalnega.

Iti na romanje pomeni bivati nekaj časa drugje, kjer ni vsakdanjosti. Na romanju so ljudje nezasedeni in razpoložljivi za duhovne višine in širine. Tudi romarski čas je čas, ki nas iztrga iz brneče vsakdanjosti, polne suženjskega ritma, vezanega na predmete.

»Posebnost v času romanja in bivanje na romarskem kraju pa predstavlja notranje doživljanje ali »harmonizacijo« človeka: doživljanje edinosti v različnosti, v zbiranju »vseh rodov, jezikov, ljudstev in narodov«, doživljanja odprtosti za druge, doživljanje časa svobode in prostosti – vse to pa nas na poseben način povezuje tudi z odsotnimi, njihovimi priporočili in občutenjem navezanosti nanje« (Jakob v Gregorač 2005, 207).

Prav značaj in razsežnosti romanja nam nakazujejo, kako globoko je romanje zasidrano v človeški naravi, kako si na mnogih ravneh podajajo roko ne le romanja preteklosti in sedanjosti, ampak vsakršne oblike potovanja.

6.2 ZGODOVINSKI PREGLED IN RAZVOJ KRŠČANSKEGA ROMANJA

Ker se v diplomskem delu osredotočamo na krščansko romanje, je prav da izvemo nekaj iz njegove zgodovine. Prvo veliko romarsko središče je bilo prav gotovo v domnevnih krajih Kristusovega rojstva, v »Sveti deželi«, to je v krajih Jeruzalem, Betlehem in okolici ostale Palestine, v katerih so se ljudje hoteli prepričati o resnici izročila.

Rimski cesar Konstantin se je leta 313 spreobrnil v krščansko vero. Na kraju starega grškega mesta Bizanc je ustanovil mesto Konstantinopel in uzakonil krščanstvo. Od leta 325 je priznana pravoverna oblika krščanstva. To je bila nikejska veroizpoved in je vsebovala nauk o Sveti trojici, kar pomeni troedinost Boga: Bog Oče (stvarnik sveta), Bog Sin (Jezus) in Sveti Duh (stalna božja navzočnost v svetu). To je še vedno osrednji krščanski nauk.

Ko je cesar Konstantin razglasil krščanstvo za svobodno vero, in na pobudo svoje matere Helene dal zgraditi veličastne cerkve Kristusovega rojstva, božjega groba in Kalvarije, so se romanja v te kraje samo še stopnjevala. V najpomembnejših krajih so zgradili prenočišča, nastali so številni potopisi in itinerarji, kako so ljudje romali tja in nazaj, in to so bili prvi bogati kulturnozgodovinski zapisi, ki so jih uporabili tudi v kasnejših obdobjih.

Za »Sveto deželo« je tudi Rim, kot središče krščanstva, postal cilj številnih romarjev in tako se je v 4. stoletju razvila značilna oblika pobožnosti, romanje ali božjepotništvo. Množično so verniki romali k tudi zelo oddaljenim svetiščem in nam zapustili zapise, najstarejši datirajo v leto 400 našega štetja (glej Dolenc 1987).

Krščanstvo je sprva narekovalo romanje v Jeruzalem, kjer je Jezus Kristus prebival in delal čudeže. Ko je Jeruzalem padel v roke muslimanom, pa je osrednje mesto verskega dogajanja prevzel Rim, kjer so domnevno zakopani ostanki Petra, Kristusovega učenca, ki je bil naslednik Cerkve (glej Paloscia 2005, 158).

Znan je dogodek praznovanja jubileja. Iz stare zaveze izhaja, da je dan jubileja dan odpuščanja vseh grehov. Najbolj znani jubilejni dan je prvi januar, leta tisoč tristo, takrat ga je duhovnik v cerkvi Sv. Petra naznanil. Od jutra do večera so ljudje množično romali v cerkev in prosili za odpustek. Ta dogodek je bil označen kot največja množična manifestacija v krščanskem srednjem veku. Romarji so bili hkrati tudi turisti, saj so poleg ogledovanja največjih verskih znamenitosti zapravljali tudi denar. Rim je v času jubileja doživljal gospodarski razcvet, saj je tak množični prihod v mesto povzročil veliko trgovanje. Da ne bi prišlo do špekulacij, so celo prepovedali pripeljati s seboj večje količine vina in hrane. Število romarjev se je v enem letu gibalo med dvesto tisoč in milijonom. Posledično je v Rimu naraščalo število prenočišč, gostiln, trgovanje pa je bilo vse bolj dinamično, saj so romarji kupovali spominke in dragocene materiale (glej Paloscia 2005, 169-171).

Samo potovanje je romarjem predstavljalo visok strošek in številne nevarnosti. Zato so uvedli organ, ki je skrbel za to, da trgovci in gostinci niso pretirano dvigovali cene ter izobčenje za lopove, ki so na poteh okradli romarje. Zaton mesta Rim kot spiritualnega centra se je pričel v trinajstem stoletju, predvsem zaradi nenehnega vojnega stanja (glej Paloscia 2005, 174).

Krščanstvo je najprej poznalo spokorna romanja, kjer je bilo dolgo potovanje oblika pokore za storjene prekrške. Iz tega se je pozneje razvila navada, da se je vernik zaobljubil obiskati določen, posvečeni kraj, v zahvalo za božjo pomoč v stiski. Spokorno romanje je bilo od osmega stoletja dalje najhujša kazen, ki je lahko zadela predvsem cerkvene dostojanstvenike, ki po laičnem pravu niso mogli biti kaznovani. V primeru hudih zločinov (umora ali krvoskrunstva), je moral grešnik potovati peš do papeža, ki mu je določil kazen ali ga odvezal greha.

V poznem srednjem veku, ko so bili vsi verniki prepričani, da nosijo kako krivdo, so vsa romanja postala spokorna; verniki niso več hodili v Rim, da bi pobožno počastili grobove prvih apostolov, pač pa so hodili po »odpuščanje grehov«.

Katoliška cerkev sprva ni bila naklonjena romanju predvsem zaradi tega, ker je bil Jeruzalem, glavno mesto krščanstva, v muslimanskih rokah, zato naj bi vsak vernik poiskal v svojem srcu »svoj lastni Jeruzalem«. Pozneje je Cerkev priznala duhovne vrednote romanja in ga sprejela med krepostna dejanja. Po letu 1000 so se ljudje znebili strahu pred koncem sveta in so se začeli zanimati tudi za izboljšanje življenjskih pogojev. Med drugim so začeli tudi potovati v trgovske namene in romarske poti so postale svoja vrsta trgovskih poti. Zrasla so prenočišča in hospitalia (ambulante) za romarje (Wikipedija 2009c).

Glavni cilji romarjev so bili od tedaj trije: Jeruzalem, Rim in Santiago. Ker pa niso vsi verniki imeli možnosti za tako dolga romanja, so se začele graditi »domače« božje poti. Kot pove beseda, so bile to v začetku zares poti, zaporedje cest in krajev, ki jih je bilo treba prehoditi do končnega cilja - cerkve ali drugega nabožnega objekta. Prve take božje poti so si omislili, okoli leta 1500 frančiškanski menihi, ob povratku iz Palestine na Apeninski polotok, in naj bi bile tudi po naravni legi podobne krajem v Palestini. Pozneje se je ta navada zelo razširila, a potovanje je bilo vedno krajše, zato pa bolj gosto posejano s postajami, ki so služile za oddih ali za molitev. Prve take poti, imenovane Sacro Monte (sveta gora), so bile zgrajene v Piemontu in večina jih še stoji. Za vse je značilna bolj ali manj dolga pot, ob kateri je več različnih kapel, ki so zgrajene na razglednih točkah. Med eno kapelo in drugo so postavljene manjše zgradbe, ki so nekaj služile za oddih romarjev in včasih tudi za prenočišče (glej Mrgole 2005, 23-25).

7 KRŠČANSKA ROMARSKA SREDIŠČA V EVROPI

7.1 LURD

Lurd, največje romarsko središče v Evropi in poleg Fatime edino uradno priznано, je lansko leto praznovalo 150-letnico od domnevnih prvih prikazovanj. Septembra 2008, ga je skupaj s predsedniki vseh evropskih škofovskih konferenc, obiskal papež Benedikt XVI. Iz Slovenije se je obiska udeležil ljubljanski nadškof Alojz Uran.

Danes ima Lurd okoli 15.000 prebivalcev, vsako leto pa ga obiše okoli 6.000.000 romarjev in turistov (v Franciji ima le Pariz več nočitev na leto). Mnogi med temi obiskovalci so bolniki, ki upajo na ozdravitev s pomočjo lurške vode, ki naj bi imela zdravilne učinke. Množice jo pijejo in se z njo umivajo. Od leta 1860 je Lurd obiskalo preko 200 milijonov obiskovalcev, rimskokatoliška cerkev pa je uradno priznala 67 čudežnih ozdravitev.

Legenda povezana z nastankom Lurda:

V 8. stoletju sta se za mesto in njegovo trdnjavo borila lokalni voditelj Mirat in Karel Veliki, frankovski kralj. Karel Veliki je dolgo oblegal trdnjavo, vendar se Mirat ni predal. Legenda pravi, da se je nenadoma pojavil orel in pred Miratove noge vrgel velikansko postrv. To so razumeli kot tako slabo znamenje, da je lokalni škof prepričal Mirata, naj se preda Nebeški kraljici. Obiskal je Črno devico iz Puya, da bi z darovanjem potrdil svojo odločitev. Očaran nad njeno izredno lepoto se je predal in spreobrnil v krščansko vero. Na dan krsta je Mirat prevzel novo ime Lorus, enako je bilo poimenovano tudi mesto, ki se danes imenuje Lourdes oziroma po slovensko Lurd (Mrgole 2005, 6).

Lurd je bil leta 1858 skromno mestece pod Pireneji, v jugozahodni Franciji. V tistem času je tam živelo 4135 prebivalcev, ki so se po večini preživljali z mletjem žit v svojih mlinih. Bilo je malo hiš, ki so se razprostirale na ravnini pod gradom. Družine so imele veliko otrok in njihova vzgoja je bila strogo krščanska (Mrgole 2005, 7).

7.1.1 RAZVOJ LURDA

V minulih 150-ih letih od domnevnih prikazovanj device Marije, se je v Lurdu veliko spremenilo. Tako kot so iz leta v leto naraščale množice ljudi, temu primerno se je spreminjala vsa infrastruktura. V različnih virih je navedeno, da pred 150-imi leti v kraju samem ni bilo ničesar drugega kot nekaj hiš, mlinov, v okolici so bili prostrani travniki, kjer so pasli živino, in skalni griči ob toku reke Gave. In danes? V kraju živi 15.000 prebivalcev, zgrajenih je bilo veliko število hotelov, restavracij, prenočišč, trgovin in drugih zgradb, in vse za potrebe velikih množic obiskovalcev. Za razvoj hotelov in ostale infrastrukture so bile potrebne velike vsote denarja, ki so ga dobili od države in kreditov.

V samem kraju in okolici je okoli 274 večjih in manjših hotelov, ki lahko sprejmejo tako velike množice ljudi. Med hotelirji vlada velika konkurenca, saj gre zato, da bodo čim bolj izkoristili svoje kapacitete in imeli dobiček ter tako preživeli t.i. mrtvo sezono⁵ (Mrgole 2005, 10).

Pomembne stavbe so tudi bolniški domovi. V Lurdu imajo prednost bolniki in invalidi, ki jih pripeljejo na vozičkih ali bolniških posteljah. Ti domovi so namenjeni za prenočitev in nudenje zdravniške pomoči. Zaradi vseh teh ozdravljenj, potrjenih ali nepotrjenih, prihajajo ljudje prosit za svoje zdravje. Za promocijo in obveščanje ljudi po vsem svetu o dogodkih v Lurdu, skrbijo mediji kot so televizija, lurški radio, časopisi, revije in zdaj moderni medij, prenos podatkov preko interneta.

Osrednji prostor verskega dogajanja v Lurdu je trg Esplanade, ki ga danes imenujejo »središče vsega verskega dogajanja« v Lurdu in prostor zbiranja ljudi iz vsega sveta. Na trgu je zgrajenih pet glavnih cerkva:

1. kripta prva cerkev,
2. druga po starosti, zgornja cerkev ali bazilika Brezmadežnega spočetja,
3. Rožnovenska bazilika,
4. največja podzemna bazilika, posvečena papežu PijuX. ,
5. najmlajša, Bernardkina cerkev (glej Mrgole 2005).

⁵ Mrtva sezona traja od novembra do začetka pomladi, ko se sneg stopi in se ljudje začnejo ponovno vračat v Lurd ter tako ponovno polnijo hotele in oživijo samo mesto, ker se odprejo trgovine in vse ostalo.

Dnevno se na trgu odvija procesija za invalide in bolnike ter večerna procesija z lučkami za vse ljudi. Glavni prostor, okoli katerega se dan in noč zbirajo ljudje, pa je votlina domnevnih prikazovanj⁶. Tu stoji kip - podoba Marije, ki naj bi se prikazovala Bernardki. V tej votlini izvira studenec žive vode, tu je središče molitve, zbranosti in miru. Tukaj ljudje sedijo, klečijo, molijo, prosijo, se zahvaljujejo. V bližini votline, ob toku reke Gave, je prostor, kjer se prižigajo sveče. V enem letu jih zgori do sedemsto ton. Nekaj korakov naprej pa so postavljena kopališča, kadi narejene iz marmorja, kjer se ljudje okopajo v lurški vodi. Tu se dnevno okopa veliko število ljudi, katerih občutki so zelo različni. Nekateri jočejo, ko zapuščajo kopališča, drugi so veseli, spet tretji upajo na čudežno ozdravitev.

Za romarje je izrednega pomena, da spoznajo življenje domačinov, posebej Bernardke in njene družine, v času prikazovanj. Po mestu so z zelenimi tablami dobro označene smeri najbolj obiskanih delov v kraju. Tu so: Bernardkina rojstna hiša Moulin de Boly⁷, ječa, grad na hribu nad mestom, v katerem je muzej in prikaz življenja domačinov v času prikazovanj ter župnijska cerkev Sv. Petra, kjer lahko vidimo krstni kamen, na katerem je bila Bernardka krščena. Ljudje si hodijo ogledovat še en kraj, Bartres, od Lurda oddaljen 3 km. Tu je bila Bernardka v reji pri svoji krstni botri, ko doma ni bilo denarja. Danes v Lurdu dobro sodelujeta cerkev in občina, saj imata obe od tega veliko koristi. Domačini imajo službe, občina pa dobiva denar od najemnin in davkov (Mrgole 2005, 20).

Še danes se mesto širi, sem prihaja vedno več ljudi, zato se je vsemu temu morala spremeniti tudi infrastruktura.

V prilogah si lahko pogledamo podatke za število organiziranih skupin romarjev v Lurdu, glede na nacionalno pripadnost, v obdobju od leta 1999 do 2008 (Priloge A, B, C, D, E).

Ti podatki se nanašajo samo na vnaprej najavljene skupine vernikov, ki so rezervirali mašo, kakšno dvorano ali cerkev, za njihove osebne pobožnosti, ali so prileteli z letalom na letališče v Tarbes, se udeležili romanja v okviru škofije ali drugih. Nepregledne množice pa prihajajo vsakodnevno, ki jih nihče ne popiše, vendar se število giblje okoli šest milijonov.

⁶ Mesto prikazovanj leta 1858, eden najbolj obiskanih krajev sveta.

⁷ Mlin, ki ga je upravljal Bernardkin oče, in ki je družini dajal denar za preživetje, danes pa je muzej in si ga lahko brezplačno ogleda vsak, ki to želi.

700 kilometrov od Lurda je oddaljena kapela Sv. Helene, v samostanu usmiljenih sester, v Neversu, kjer je eden od glavnih ciljev romarskega potovanja. Tam je pokopana vidkinja Bernardka Soubirous. Taka, kot je videti sedaj, naj bi sveta Bernardka umrla 16. aprila 1879. Ko so odprli njen grob, na njenem truplu ni bilo opaziti niti kančka razkroja. Čudež nenavadno ohranjenega trupla ima eno samo napako – izmišljen je. Leta 1907 se je začel postopek za proglasitev Bernardke za blaženo in svetnico, zato so njeno truplo kar trikrat izkopal. Vsakokrat so različne komisije ugotovile, da je njena koža tesno prilepljena na kosti, oči vdrte, opaziti pa je bilo samo še nekaj las. Truplo je bilo temno rjave barve, kar pomeni, da je bilo mumificirano in prekrito s tanko plastjo soli. Kar je mogoče videti sedaj, je le voščen kip svete Bernardke (Nedeljski dnevnik 2008).

Toda tudi same zgodbice in legende o vidkinji iz Lurda imajo nekaj madežev. Epsko vedno bolj položene in razširjene legende pripovedujejo vedno enako zgodbo. To je zgodba o pobožni štirinajstletni deklici, ki se ji je v jami Massabielle osemnajstkrat prikazala devica Marija in pri tem pokazala izvir vode, ki naj bi na čudežen način zdravil bolne.

Iz tega je nastal najbolj znani romarski kraj na svetu, eden od 900 krajev po vsem svetu, kjer naj bi se doslej pojavila mati božja in ki ga vsako leto obišče več kot šest milijonov vernikov. Duhovnik Ader, ki je Bernardko poučeval o katekizmu, naj bi bil tisti, ki ji je s svojim misticizmom sugeriral prikazovanja lepe gospe, ki jo lahko vidijo le preproste in bogaboječe deklice, kot je bila Bernardka.

11. februarja, leta 1858, je imela Bernardka prvič svoj privid: »Pri nabiranju drv sem slišala mogočen šum, se prestrašila in videla, kako se v jami Massabielle premika grmovje in nastaja oblak, v katerem je bila prekrasna gospa v beli obleki« (Nedeljski dnevnik 2008). Njeni dve prijateljici, ki sta jo spremljali, v jami nista opazili nič nenavadnega.

Pri poznejših srečanjih je Bernardka vprašala gospo po imenu in dobila naslednji odgovor:

To ni potrebno. Ne obljubljam ti, da te bom naredila srečno na tem svetu, ampak na drugem. Ukazala ji je tudi, naj v jami z rokami koplje po zemlji, dokler ne bo iz nje privrela voda. S to vodo naj se umije. Iz tega je nastal pozneje izvir z dnevno zmogljivostjo 120 tisoč litrov čudežne vode. Na mestu, kjer se je prikazovala lepa gospa, naj bi tudi zgradili kapelo, h kateri bi ljudje lahko romali. Pozneje je prikazen odkrila svojo identiteto z besedami: sem brezmadežno spočetje (Nedeljski dnevnik 2008).

Ko so okoliški prebivalci izvedeli za nenavadne dogodke, se nekaj časa ni zgodilo nič posebnega, dokler ni lokalni zdravnik začel zatrjevati, da je nek slepi kamnosek spregledal s pomočjo vode iz čudodelnega vrelnca.

Pozneje se je izkazalo, da kamnosek sploh ni bil slep, ampak je le slabo videl, toda tega ni hotel takrat nihče več verjeti. Še isto leto naj bi ves svet izvedel, da se je zgodilo kar sedem čudežnih ozdravitev. Zanimivo je tudi, da je bilo šest ozdravitev tudi pri ljudeh, ki sploh niso bili v Lurdu. Zadostovala je že terapija s čudežno vodo ali molitev k devici v Lurdu. V zadnjih šestdesetih letih se je število čudežnih ozdravitev drastično zmanjšalo, odkar pa je do začetka prejšnjega stoletja napredovala rentgenska tehnika, ozdravitev tuberkuloze sploh ni več. V drugi polovici 19. stoletja so številni zdravniki razglasili Bernardko Soubirous za histerično dekle, čudežne ozdravitve pa pripisovali hipnotičnim stanjem in avtosugestiji in opozarjali, da so podatki o ozdravitvah nepopolni, bolezni pa so ugotavljali z zastarelimi metodami. Nekateri so bili še bolj odkriti in prepričani, da gre pri tem le za izkoriščanje človeške nevednosti. Po merilih rimskokatoliške cerkve so še danes v veljavi cerkvena merila za priznanje čudežne ozdravitve, ki jih je določil papež Benedikt XIV. (1675-1758): »V času ozdravljenja mora bolezen še trajati in za njeno zdravljenje se ne sme uporabljati nobenih zdravniških metod. Ozdravitev mora biti trenutna in trajna« (Nedeljski dnevnik 2008).

Kaj pa je sploh čudež? »Udejanjena supranaturalistična želja, sicer pa nič drugega. Čudež je stvar domišljije, fantazija pa dejavnost, ki ustreza čustvenosti, ker premaga vse ovire, ki so čustvu na poti in tako uresniči človeku neposredno naravnost, neomejeno zadovoljevanje najbolj subjektivnih želja« (Feuerbach 1982, 202).

7.2 *FATIMA*

Portugalci so bili že od nekdaj zelo veren narod. Skozi zgodovino so bili zelo predani čaščenju Marije, tako da niti ni tako čudno, da se je leta 1917 »prikazala« v Fatimi na Portugalskem.

Drugo največje romarsko središče, portugalska Fatima, se že dve leti ponaša z velikansko novo cerkvijo. Gre za četrto največjo katoliško cerkev na svetu, saj gre vanjo lahko naenkrat kar 8.600 obiskovalcev, medtem ko je bila prejšnja cerkev primerna za največ 800 ljudi. Nizka, ovalna stavba iz belega betona in jekla je delo grškega arhitekta Alexandrosa Tombazisa. Gradili so jo tri leta, celoten projekt pa je stal več kot 60 milijonov evrov.

Romarsko središče v Fatimi, kjer naj bi se trem pastirčkom pred devetdesetimi leti prikazala devica Marija, po ocenah lokalnih oblasti, vsako leto privabi okoli šest milijonov obiskovalcev. Natančno 90 let po začetku domnevnih prikazovanj device Marije, pa se je v Fatimi zbralo okoli pol milijona romarjev (leta 2007).

Fatima je bila v času prikazovanj zelo revna, nepoznana vas na vznožju puščobnega pogorja Serre, ki je takrat štela 2500 prebivalcev. Večinoma so se ukvarjali s pastirstvom, poljedelstvom in živinorejo. Zemljepisno leži nekako v srcu Portugalske, 130 kilometrov severno od Lizbone, glavnega mesta Portugalske. Prikazovanja so se dogajala v času med prvo svetovno vojno in tik preden se je zgodila oktobrska revolucija (Frelj 2006).

V Fatimi naj bi se 13. maja 1917, devica Marija prikazala trem pastirčkom in jim razodela tri fatimske skrivnosti. Zadnje prikazovanje, oktobra istega leta, je spremljalo okoli 70.000 ljudi, ki pa so se čudili le nenavadnim nebesnim pojavom, medtem ko so videnje Marije ponovno doživeli le »izbrani trije«.

Fatimske skrivnosti naj bi med drugim napovedovale atentat na papeža Janeza Pavla II., kar je katoliška cerkev objavila šele leta 2000, štiriinšestdeset let kasneje. Kljub temu pa obstajajo dvomi, da je cerkveni vrh zamolčal velik del besedila, saj naj bi bilo to veliko preveč kataklizmično. Med drugim naj bi napovedovalo smrt milijonov ljudi, ki jih bodo zalili morilski morski valovi (MMC RTV SLO 2007).

Zadnja izmed pastirčkov, Lucia de Jesus dos Santos, je umrla 13. 2. 2005, le slaba dva meseca pred papežem Janezem Pavlom II., s katerim sta si bila zelo blizu. Njena bratranec in sestrična, Francisco in Jacinta Marto, sta postala žrtvi epidemije španske kuge že leta 1919 oziroma 1920. Podatke o številu romarjev v Fatimi za leta 2006, 2007 ter 2008, si lahko pogledamo v spodnjih tabelah. Podatke sem našla na uradni strani Fatime (Santuarijo de Fatima), kjer najdemo vse informacije o domnevnih prikazovanjih, s tem povezane zgodbe vernikov, kontakte, turistične informacije... Pri teh podatkih pa moram poudariti, da tu dejanske številke najbrž niso zapisane, vendar so zabeležene le tiste osebe, skupine, ki so se prijavile na t.i. SEPE uradu (romarski urad, ki zbira podatke o romarjih oziroma obiskovalcih) (glej tabele 7.1,7.2,7.3,7.4,7.5.).

Tabela 7.1: Število obiskovalcev maš (zasebnih ter javnih)

	Število obiskovalcev		
	2006	2007	2008
JAVNE MAŠE	3.543.236	4.191.243	3.636.453
ZASEBNE MAŠE	660.085	689.254	586.678
SKUPAJ	4.203.321	4.880.497	4.223.131

Vir: Santuario de Fatima (2009).

Tabela 7.2: Število udeležencev različnih verskih praznovanj

2006	2007	2008
3.084.534	4.155.176	3.235.563

Vir: Santuario de Fatima (2009).

Tabela 7.3: Število opravljenih spovedi

2006	2007	2008
190.317	199.333	198.016

Vir: Santuario de Fatima (2009).

Tabela 7.4: Število blagoslovljenih vozil

2006	2007	2008
6.315	5.223	5.643

Vir: Santuario de Fatima (2009).

Tabela 7.5: Število skupin romarjev

	2006		2007		2008	
	Romanja	Število	Romanja	Število	Romanja	Število
Portugalci	1.209	428.236	1.344	400.230	1.369	410.051
Ostale	2.238	270.071	2.565	156.729	2.331	133.962
SKUPAJ	3.447	698.307	3.909	556.959	3.700	554.013

Vir: Santuario de Fatima (2009).

Tabela 7.6: Države z največjim porastom števila romarjev

	2006	2007	2008
Brazilija	2.243	2.929	5.290
Južna Koreja	1.246	1.583	2.240
Hrvaška	623	1.849	Ni podatka
Slovaška	859	1.659	Ni podatka
Slovenija	292	733	Ni podatka
Španija	33.889	34.450	33.593
ZDA	6.132	7.765	7.307
Italija	31.125	37.992	27.879
Poljska	10.719	14.188	8.786
Ukrajina	1.511	3.024	2.913
Francija	2.023	2.610	2.438

Vir: Santuario de Fatima (2009).

7.3 MEDŽUGORJE

Medžugorje je le ena od vasi zahodnohercegovske občine Čitluk. Kot največje od petih zaselkov, ki sestavljajo župnijo (Medžugorje, Bijakovići, Vionica in Šurmanci) je dalo ime prostrani rimskokatoliški župniji. Ime Medžugorje je slovanskega porekla in pomeni kraj »med gorami«. Razprostira se na nadmorski višini 200 metrov. Zanj je značilna blaga sredozemska klima, ki daje idealne pogoje za rast vinske trte, tobaka in sadja.

Medžugorska župnija je bila ustanovljena 1892. leta. Njen farni zavetnik je Sv. Jakob starejši, ki je zaščitnik romarjev. Pet let kasneje je bila dograjena stara župnijska cerkev Sv. Jakoba v Medžugorju. Za tiste čase je bila dovolj velika in lepa. Ker pa je bila postavljena na trhljih tleh je kaj hitro začela pokati in se pogrezati. Takoj po prvi svetovni vojni so začeli načrtovati novo cerkev, ki je bila dokončana in posvečena 19. januarja, leta 1969. Sredstva zanjo so zbrali domačini, ki so v veliki večini služili svoj kruh kot sezonski delavci v zvezni republiki Nemčiji. Neka anekdota pravi, da so vaščani med seboj tekmovali, kdo bo prispeval več za čim večjo in lepšo cerkev. V tej svoji vnemi so zgradili mogočno svetišče, ki je bilo preveliko za njihove potrebe. Štiriindvajsetega junija na praznik Sv. Janeza Krstnika, leta 1981, pa naj bi se v tej mali hercegovski vasici prikazala devica Marija.

Ko prideš v Medžugorje in zagledaš morje malih hotelov in reko stojnic s spominki, dobiš občutek, da si v nekem obmorskem letovišču. A že drugi pogled ti razkrije, da je morje kilometre daleč in da prodajalci namesto morskih ponujajo verske spominke. Celotna zgodba o kateri govori ves svet, se je začela na hribu Carnica ali Podgora kot mu pravijo domačini, kjer naj bi se pred osemindvajsetimi leti šestim otrokom prikazala Marija. Do takrat je bilo Medžugorje le ena izmed revnih hercegovskih vasi, po prikazovanju Marije pa so v Medžugorje začeli prihajati romarji iz vseh koncev sveta. V osemindvajsetih letih naj bi Medžugorje obiskalo več kot 20 milijonov ljudi, sedemdeset odstotkov vsega turizma Bosne in Hercegovine predstavlja turizem v Medžugorju.

Nekoč skromna vasica je zrasla v center verskega turizma. A četudi je Medžugorje po obisku takoj za znanima verskima središčema Fatimo in Lurdom, ga Vatikan še danes uradno ni priznal. Obstajajo določeni kriteriji, pripoveduje profesor dr. Anton Štukelj iz Ljubljanske teološke fakulteta po katerih Vatikan prizna nek nadnaravni pojav.

V Lurdu je Marija pastirici razkrila versko resnico o brezmadežnem spočetju, v Fatimi je pastirčkom napovedala grozote, ki so se pozneje uresničile, med drugim tudi atentat na papeža Janeza Paula II., v Medžugorju pa sporočila, čeprav naj bi bila kar pogosta, ne prinašajo kakšne pretresljive novosti, kot je v primeru Lurda oziroma Fatime. Osnovno sporočilo Medžugorskega prikazovanja je samo mir. Različnim vernikom tudi drugod po svetu, pa naj bi se prikazala več kot petintridesettisočkrat. Za priznanje Medžugorskega svetišča mora najprej poskrbeti pristojni škof, razlaga profesor Anton Štrukelj. V primeru Marijinih prikazovanj so bile ustanovljene že tri cerkvene komisije. Zadnja še ni razodela svojih ugotovitev. Domačini pripovedujejo, da v Medžugorje prihaja veliko slovenskih romarjev, nekateri do tja celo pešačijo. Spovedi v številnih spovednicah potekajo v vseh svetovnih jezikih, tudi slovenskem.

Največji pečat, ki ga je Slovenija dala Medžugorju, je šest metrov visok Kristusov kip, delo našega znanega umetnika Andreja Ajdiča. Vernike vznemirjajo »solze«, ki naj bi občasno kapljale iz Kristusove desne noge, umetnik pa zagotavlja, da ne gre za nikakršno potegavščino, saj si tudi sam ne zna razložiti tega pojava.

Središče te regije Mostar je samo 20 kilometrov oddaljeno od Medžugorja. Nad mestom, kjer je več džamij kot katoliških cerkva, je hrib z enim najvišjih križev v Evropi. Da pa ni vse tako idilično in mirno kot je videti na prvi pogled, nas spomnijo table na postajah križevega pota nad Mostarjem, ki opozarjajo na mine. Na Mostarskih stanovanjskih blokih so še vedno vidne posledice vojne, reka Neretva pa strogo loči katoliški in muslimanski del mesta.

Status quo, glede uradnega priznanja Medžugorja ustreza tudi domačinom samim. Že sama zgodba o Mariji, pa če je resnična ali ne, je blagoslov za ta kraj, saj je v nasprotju s kruto Hercegovsko zemljo vsem dala delo, kruh in streho nad glavo.

7.4 CAMINO DE SANTIAGO

Romanje v Santiago de Compostela, najbolj znano kot El camino de Santiago, je danes s svetovnega vidika eden največjih romarskih pohodov. Romanje je vezano na življenje in delo Jakoba starejšega, v krščanski tradiciji imenovanega tudi Jakob Veliki. Jakob je bil sin Zebedeja in Salome, Marijine sestre. Skupaj z bratom Janezom Evangelistom sta bila ena izmed prvih Jezusovih apostolov. Po vrnitvi v Palestino ga je dal kralj Judeje Agripa I., na velikonočni praznik, leta 44, zapreti in umoriti z mečem. Jakob je bil tako prvi izmed dvanajstih apostolov, ki je utrpel mučeniško smrt. Tu pa se legenda šele dobro začne, saj je zgodba o usodi posmrtnih ostankov Jakoba Velikega kar nekaj. Skupno izhodišče vsem je, da ga je kralj Agripa prepovedal pokopati (glej Wikipedija 2009d). Po nekem izročilu naj bi okrog leta 70 njegove kosti prenesli v samostan Sv. Katarine na Sinaj, po tem pa v 8. stoletju njegove relikvije rešili v Španijo (Rigler in Rigler 2000).

Drugo izročilo pravi, da sta v noči po eksekuciji dva Jakobova učenca ukradla truplo in ga v marmornem sarkofagu naložila na čoln. Morski tok naj bi čoln odnesel do obal Španije, v pristanišče glavnega mesta Rimske province Iria Flavia, kjer naj bi Jakoba pokopala v skrivnem mestu v gozdu. Nad grobom je bila postavljena mala kapelica, učenca pa sta bila po smrti pokopana ob svojem učitelju (Gregorač 2005, 207).

Legende o Jakobovi smrti in prenosu njegovih posmrtnih ostankov na španska tla pa niso nič manj polne nasprotujočih si trditev kot legenda o domnevnem odkritju njegovega groba.

Do začetka 9. stoletja je grob veljal za izgubljenega. Takrat pa sta se tamkajšnjemu menihu Peleyu na neobljudenem kraju blizu reke Flavie več dni prikazovala čudna svetloba in blišč, podobna meteornemu dežju, spremljana z glasbo (Gregorač 2005, 207-208). Menih je o tem obvestil krajevnega škofa Teodomirja, ki si ji zadevo tudi ogledal in baje tudi sam bil priča čudni svetlobi in glasbi. Škof je zadevo raziskal in na mestu prikazovanja svetlobe odkril kamnito grobnico in kapelico. V grobu so bili posmrtni ostanki treh moških, ki so jih pripisali Jakobu Velikemu in njegovima učencema Teodorju in Atanaziju. Po drugem izročilu naj bi škofa Teodomirja samega do mesta, kjer je bil grob, vodila zvezda.

To naj bi se zgodilo leta 835. Mesto je dobilo rimsko ime Campus Ste Llae, prizorišče zvezde, iz česar je kasneje nastalo ime Compostela. Kralj Alphonse II. je proglasil Jakoba Velikega za zavetnika svojega kraljestva in na mestu najdišča posmrtnih ostankov so zgradili cerkev Sv. Jakoba, ki naj bi bila posvečena 25. julija 816 (Rigler in Rigler 2000). S tem pa ni bilo konec zgodb o skrivnostnem pripovedovanju Jakoba Velikega. Sin groma (vzdevek, ki ga je Jakobu nadel že Jezus zaradi njegovega silovitega karakterja) naj bi se okrog leta 844 prikazal kralju Alphonsu I. v bitki pri Claviju v Španiji in vodil krščanske čete v boj proti muslimanom. To je bila ena izmed prvih odločilnih zmag krščanstva proti islamu, Jakob pa naj bi sam ubil 60.000 Mavrov. Jakob s tem dejanjem postane zavetnik Španije in hkrati pridobi vzdevek Matamoros – ubijalec Mavrov (Gregorač 2005, 208).

Mnogi zgodovinarji izražajo nemalo dvomov, tako v legende o pokopu kot o odkritju ostankov, kaj šele o tem, komu so sploh pripadali ostanki, saj prvi zapis o odkritju grobnice datira šele v leto 1077. Kljub temu, da je bila sicer prvotna cerkev, zaradi napadov Mavrov v 10. stoletju porušena, je na tem mestu kmalu nastala katedrala, romarji pa so redno prihajali v Santiago z vseh koncev Evrope. Vrhunec je mesto doseglo v 12. in 13. stoletju, ko ga je papež Aleksander III., poleg Jeruzalema in Rima, razglasil za sveto (Gregorač 2005, 205-208).

Kasneje so krščansko tradicijo romanja popestrili še z razglasitvijo svetega leta, ki je postalo vsako leto, v katerem je 25. julij padel na nedeljo. Romanje v tem letu je za vernika pomenilo odpustitev vseh grehov. Romarji so v Santiago prihajali po raznih poteh. Sčasoma se je najbolj uveljavila t.i. francoska pot, ki se začne blizu francosko-španske meje v mestu St. Jean Piet du Port na francoski strani in konča v Santiagu. Ta pot poteka po rimski trgovski cesti, imenovani tudi Rimska cesta. Leta 1987 je Svet Evrope francosko pot označil za prvi kulturni itinerarij. UNESCO je s proglasitvijo Camina leta 1993 kot dela človeške kulturne dediščinele poudaril njegovo pomembnost, nakar je Svet Evrope 2004 še enkrat podprl prvotno imenovanje in ga spremenil v primarno evropsko kulturno pot, ker predstavlja »pomembnost človeka v družbi in ideje svobode in pravice. Je pribežališče tolerantnosti, učenju in solidarnosti, dialogu in zблиževanju« (Gregorač 2005, 209).

Tudi romanja Slovencev v Santiago imajo svojo kar dolgo preteklost, kot zanimivost bi mogoče omenila spletno stran Društva prijateljev poti Sv. Jakoba v Sloveniji, kjer so opisani tudi nekateri viri o romanju v Santiago iz preteklosti, hkrati pa je pot predstavljena skozi nedavne izkušnje romarjev, saj sta urednika strani tudi avtorja knjige, v kateri opisujeta svojo pot v Santiago, po kateri sta stopila v letu 1999 (Rigler in Rigler 2000). V časopisu *Novi glas* pa je na primer v letu 2002 začel izhajati tudi potopis Naceta Novaka, udeleženca Camina, ki pa je svoje vtise na koncu strnil tudi v monografiji (Novak 2004).

7.4.1 CAMINO: ROMANJE ALI TURIZEM?

Turner pravi (po Coleman 2002), da sta se antropologiji turizma in romanja začeli razvijati praktično simultano, saj sta obe področji raziskav povezani s t.i. »premikajočim se svetom«, po drugi strani pa Turner celo trdi, da je turizem razvojno povezan s starejšimi oblikami romanja. In kaj sploh loči romanje od turizma?

Že bežna analiza obeh pojavov da precej več skupnih točk, na primer pot do destinacije in končna destinacija sama, kot razhajanj. Marsikdo reče, da ima romanje vedno religiozno ozadje, kar za turizem ne moremo trditi. Začetki konstitucije romarskih običajev so praviloma povezani z razvojem neke religije. Subjektivni razlogi, zakaj nekdo obiše nek kraj na Zemlji, na tak ali drugačen način, se razlikuje od posameznika do posameznika. Udeležba na Caminu ne zahteva od romarja, da se opredeli glede veroizpovedi. Niti ne zahteva od njega, da tekom romanja aktivno sodeluje pri opravljanju različnih obredov, ki so povezani s krščansko religijo. Torej se lahko romanja udeleži vsak. Hkrati je lahko neka znamenitost kjerkoli na svetu izredno povezana z religioznimi čustvi nekega posameznika in zaradi tega postane osrednji cilj njegove poti.

Izraz romanje je konstrukt, ki je bil v fazi svojega nastanka povezan z »iskanjem svetega« (Coleman 2002) v smislu religiozno svetega, ne glede na vrsto religije. Označitev nekega procesa kot romanja in označitev določenih praks, ki bi izvajalce te prakse z znanstvenega vidika enoznačno opredeljevala kot romarje, pa se je in se bo spreminjala s časom in razvojem tako tehnologije kot artikulacije spiritualnega, sekularnih ideologij (Gregorač 2005, 210).

Z geografskega vidika je Camino linearni turistični produkt, vrsta kulturnega turizma, ki vključuje stik z naravo in kulturo in omogoča področja, skozi katera poteka, vstop v globalni trg turizma (Lois in Somoza 2003). V zadnjih dvajsetih letih so regionalne oblasti v delu Španije, kjer poteka Camino, zelo uspešno začele združevati s strani UNESCO opredeljen del svetovne kulturne dediščine s turističnim in ekonomskim razvojem severnih in severno-zahodnih regij.

Načrtna gradnja takšnih in drugačnih infrastrukturnih spremljevalcev Camina, se subjektivno najbolj občuti tisti hip, ko kot romar zaideš z označene poti. Naenkrat dobiš občutek, da je za kulisami Camina vzporeden svet, prav nič podoben Caminu in vzdušju, ki ga spremlja. Takrat se iz romarja hipoma spremeniš v navadnega turista. Da pa preobrazba ni le iluzorična, dokazuje tudi načrtna gradnja objektov, ki spremljajo Camino in so namenjeni domala izključno romarjem, saj stojijo neposredno ob označeni poti ali pa le malo stran od nje (Gregorač 2005, 210).

Na drugi strani se z antropološkega vidika turizem in romanje prekrivata do meje individualne opredelitve. Camino je za udeležence označen kot romanje s krščansko tradicijo, pohodnik, ki stopi na to pot, pa kot romar – peregrino. Romar je namreč zaradi telesne izčrpanosti primoran k stalnemu samospraševanju o smiselnosti udeležbe, o razmerju med lastnim stanjem in prostorom, tako fizičnim kot simbolnim, katerega del je postal. Medtem ko je svet turista strukturiran ekskluzivno z estetskimi kriteriji (Bauman 1997), je svet romarja strukturiran s kriteriji področja eksistencialnosti, v katerega pa spadajo nenehno iskanje bistvenega (sebstva) oziroma lastnega razmerja do drugega ter iz tega izhajajoča težnja po samokonstrukciji.

7.4.2 SIMBOLIZEM KOT NUJNOST RAZLOČEVANJA

Školjka Jakobova kapica (pokrovača) je dobesedno zaščitni znak (znak tudi v marketinškemu smislu) Camina. V obliki školjke so oblikovane markacije, ki poleg rumenih puščic spremljajo romarje na poti v Santiago. Pravi romar naj bi poleg školjke imel tudi leseno pohodno palico, najbolj dosledni pa s seboj na vidnem mestu nosijo tudi čutaro za vodo, po možnosti narejeno iz buče. Školjka, palica in čutarica so po predstavah romarjev neposredno povezane z Jakobom Velikim, čeprav ni zgodovinsko ohranjenih podatkov, ki bi to potrjevali.

Drugi prepoznavni znaki, ki ločujejo romarja od navadnega turista, pa so vezani na prakso romarja, na poti so praktično na vsakem kraju prenočišča, imenovana albergue ali refugio. Če hočeš prespati v teh prenočiščih, si moraš priskrbeti romarski potni list ali Credencial del Peregrino.

Ta potni list je dobesedno vstopnica za albergue, poleg tega pa služi tudi kontroli prehojenih, prekolesarjenih ali prejahanih kilometrov (glej Gregorač 2005). Camina se namreč lahko udeležiš na tri načine, pa se še vedno šteje kot romanje: peš, s kolesom ali s konjem. Vsak albergue ima svoj žig, s katerim v romarskem potnem listu overijo obisk, zabeležijo pa tudi datum prihoda in oskrbnikov podpis. Da ne bi prišlo do zlorabljanja ugodnosti prenočevanja v alberguejih, so uvedli pravilo, da ne smeš dvakrat zaporedoma prespati v istem, razen v nujnih primerih (bolezen, nesreča). V takih primerih lahko sicer prespiš dvakrat v istem kraju, le preseliti se moraš v drugi alberue – v primeru, da sta v istem kraju dva. Upoštevajoč tradicijo, mora vsak romar, če hoče res postati pravi romar (in ne turist), prehoditi vsaj 100 kilometrov oziroma prekolesariti ali prejahati vsaj 200 kilometrov Camina. Mnogi se zaradi stiske s časom odločijo, da bodo v enem časovnem obdobju nadaljevali tam, kjer so končali (etapno opravljanje Camina). Med premagovanjem razdalje med kraji naj se romarji ne bi posluževali drugih, »nedovoljenih« transportnih sredstev, kar pa je bolj pobožna želja kot pa pravilo, saj tega nihče ne preverja. S simboli, ki so jih na eni strani uvedli organizatorji Camina (romarski potni list), na drugi pa so plod tradicije (školjka, palica, čutara), se doseže jasna razločevalnost med romarji in neromarji, ki je eden izmed pogojev za uspešno identifikacijo s podobo romarja. Kaj je sploh tisto, kar razlikuje romarje od neromarjev? Daleč največji pretok informacij je na temo žuljev, tako na samem Caminu kot tudi v vodičih po Caminu (na primer brezplačni vodič po Caminu urednika Soturja) ali na internetnih straneh (na primer Pilgrimage 2004). V večjih krajih pa se razlike skrijejo, saj so to centri ne samo romarjev, ampak romarskega turizma na splošno. Ljudje prihajajo na ogled turističnih znamenitosti, povezanih s Caminom, niso pa udeleženci romanja, čeprav jih romarji kot neke vrste regionalna turistična znamenitost tudi zanimajo. In ravno tu se romarji ločijo od ostalih turistov: ne po mitskih simbolih, povezanih z zgodovinskega vidika polno dvomov vsebujočo legendo o Jakobu Velikem in spominkih, ki se jih da kupiti praktično kjerkoli na poti, ampak po hoji, ki je praviloma počasna in na kateri se poznajo sledovi, ki jih zaznamujejo žulji opravljenih kilometrov.

7.4.3 ROMARSKI MOTIVI

Identiteta romarja je za samega romarja nevprašljiva, poudarjena s simboliko in utemeljena, če ne z verskimi razlogi, pa z litri znoja in bolečinami od naporov. Težko si je namreč predstavljati, da bi se kdorkoli peš, s kolesom ali s konjem odpravil na približno 770 kilometrov dolgo francosko romarsko pot na Caminu zgolj iz radoživosti in uživanja ob spoznavanju novih krajev in ljudi, če lahko isto pot, iste kraje in iste ljudi obišče z vlakom ali avtobusom. Večina romarjev je tam s popolnoma drugačnimi razlogi, vsem pa je skupno, da imajo svoj, individualni, subjektivni razlog.

Iskanje duhovnosti, težnja po samopoznavanju in mnogi drugi razlogi v stilu iskanje »svetega« so odsev brezna med pripisanimi nezavednimi impulzi in pričakovanji okolja, v katerega je posameznik vpet (Muršič 1997). Na Caminu udeleženci potujejo v mejnem svetu in v mejnem stanju (Howe 2001), ki poteka ravno na robu brezna, ki zeva med impulzi predpostavljene notranje narave ter pričakovanji in zahtevami okolja. Zato bistvo romanja ni prihod na cilj, ampak hoja na poti, ki ima učinek podoben terapevtskemu. Spoznanje, da dolga hoja pri posamezniku pogosto sproža samospraševanje v smislu obstoja in bivanja, je pravzaprav zakonitost, ki je med drugimi tudi na primer del Rugljeve terapevtske prakse (Rugelj 1981), le malokdo pa jo dejansko povezuje z dogajanjem na romanju. Pa vendar navidezna neopredeljenost romarja vselej v ozadju skriva njegovo nujo po hoji z razlogom. Kljub navideznemu hitenju proti cilju si večina romarjev sicer želi, da bi lahko ostala v tistem mejnem svetu in stanju, stanju nedoločenosti, neopredeljenosti in neobvezujočnosti.

8 TURIZEM

Turizem v zametkih sega daleč nazaj v zgodovino, obstajal je v različnih oblikah, dokler z industrijsko revolucijo ni postal ena izmed najmočnejših gospodarskih panog. Prve tako imenovane turistične prireditve najdemo že v antični Grčiji in Rimu: olimpijske igre, kjer se je zbralo ogromno število ljudi, poleg tega tudi romanja v preročišča in obiski takratnih termalnih kopališč. V srednjem veku so prevladovala množična romanja, verska potovanja, ki so pomenila integracijo družbe in s tem večjo možnost komunikacije.

Turizem zanima tako ekonomiste, antropologe kot tudi sociologe. Na vseh treh področjih obstajajo različne dileme, kako opredeliti in natančno definirati turizem. Sprejeti moramo dejstvo, da je turizem pojem, ki ga povezujemo z različnimi fenomeni. Ti predstavljajo različne aktivnosti, katere povezuje le nekaj jasnih in skupno sprejetih značilnosti. Ker je turizem razmeroma nov in sestavljen družbeni ter ekonomski pojav, ga ni moč enostavno definirati, zato obstaja mnogo različnih definicij.

Ena izmed njih se glasi: »turizem v modernem smislu je pojav novega časa, ki temelji na povečani potrebi po oddihu in spremembi zraka, na povečanem in gojenem smislu za pokrajinske lepote, veselje in užitek v prosti naravi, posebno pa je pogojen s povečano mešanico narodov in slojev človeške družbe kot posledica razvoja trgovine, industrije in obrti ter izpopolnitve prevoznih sredstev« (Guyer – Freuler v Planina 1996, 22).

Turist je obiskovalec, ki se v obiskani državi zadrži najmanj 24 ur zaradi prostega časa, zabave, počitnic, posla, družine, poslanstva ali pa so to izletniki, ki se v obiskani državi zadržijo manj kot 24 ur (Planina, 1996). V tej nalogi nas zanimajo turisti, ki se v tuji državi zadržujejo predvsem zaradi zadovoljevanja svojih duhovnih potreb oziroma verskih razlogov. Po SSKJ-u je turist »kdor potuje, začasno spremeni kraj bivanja zaradi oddiha, razvedrila« (ZRC SAZU).

8.1 HOMO TURISTICUS RELIGIOSUS

Homo turisticus religiosus ali religijski turist oziroma verski turist (Vukonić 1990, 93).

S tem pojmom označujemo človeka, ki gre na »božjo pot«, da obišče svete kraje. Gre za turista, čigar izbira destinacije ni pogojena oziroma omejena ne s ceno ne oddaljenostjo, temveč v veliki meri prevladujejo subjektivni razlogi. V latinščini je romar »peregrinus«, označuje pa tistega, ki se odpravi na pot, da bi se srečal s svetim. Beseda izhaja iz korena »per ager«, kar pomeni »iti čez polja« (Sukanović 2007, 8).

Kaj je pravzaprav romanje in kateri so najpogostejši cilji katoliških romarjev?

Romanje je potovanje posameznika ali skupine vernikov na določen kraj ali k določenemu svetišču, pri katerem si obeta posebno božjo pomoč. Tak kraj oziroma svetišče je lahko:

- v neposredni bližini doma ali v tujini in je povezan s čaščenjem svetnikov,
- svetišča, ki so povezana s spominom na dogodke iz Marijinega življenja,
- svetišča, navadno povezana s čaščenjem tako imenovane »milostne podobe ali kipa«, pred katerim se je nekoč zgodil čudež (navadno gre za nenadno ozdravljenje neozdravljive bolezni),
- svetišča, ki so povezana z Marijinimi prikazovanji (v Lurdu, Guadalupeu, Fatimi),
- svetišča, v katerih so hranili tako imenovane krvaveče hostije ali predmete, ki jih je prepojila kri iz take krvaveče hostije (med bolj znanimi svetišči s takšnimi relikvijami so Heiligenblut, Walldurn, Wilsnach, Brugge in Orvicto),
- kraji in svetišča, ki so povezani s spominom na dogodke iz Jezusovega življenja in njegovega vstajenja (Nazaret, Betlehem in Jeruzalem),
- romarska svetišča, ki so povezana s spominom na izjemne svetniške osebnosti iz zgodovine Cerkve (tako častijo na primer v Santiagu de Compostela apostola Sv. Jakoba Starejšega, v Assisiju Sv. Franciška Asiškega, v Padovi Sv. Antona Padovanskega, v Kolnu Modre z vzhoda ali, kot jim pravi ljudsko izročilo, Svete tri kralje, v Loretu pa je predmet čaščenja Marijina hišica in še bi lahko naštevali).

(glej Vukonić 1990)

Vukonić (1990) podobno zapisanemu navaja, da se verski turizem pojavlja najpogosteje v treh oblikah:

- kot romanje kontinuirane skupine in individualnega obiska verskih svetišč,
- kot množična zbirališča ob pomembnih verskih datumih in obletnicah ter
- kot obiski in ogledi značajnih verskih krajev in objektov v okviru turističnega itinerarja ne glede na njihov čas.

V krščanstvu pomeni romanje gibanje, potovanje skozi ta svet proti drugemu, »nezemljskemu« svetu. Iskanje končne resnice predstavlja temeljno izkustvo, ki je skupno vsem religijskim tradicijam (Vukonić 1990, 137). Romanje je eno najstarejših oblik izražanja verskega spoštovanja, prisoten je tudi kult svetnika, ki ga romarji častijo na njihovih grobovih v vseh delih sveta.

»Če romanje opredelimo kot potovanje, ki je v nekaterih verah bolj pomembno kot v drugih, je skupno vsem, da gre za neko vrsto kolektivne askeze« (Vukonić 1990, 140). Razlog temu je treba iskati v preteklosti, ko je romanje dejansko zahtevalo nek fizični napor, odrekanje ter žrtve. Ljudje so morali v težkih pogojih prehoditi tisoče kilometrov, da so prišli do zelenega cilja, pri tem pa so jih pestile razne neprijetnosti: lakota, žeja, slabi vremenski pogoji, kraja, vandalizem in težki fizični napor. Tako je romar za dosego željenega cilja šel skozi težko osebno preizkušnjo, kar je sčasoma samo po sebi postalo simbol trpljenja za dosego končnega cilja, »iskanje končne resnice, združenje z Bogom« (Vukonić 1990, 140).

Romarski asketizem se je razvil do neverjetnih razmer, s tem da so romarji namenoma dodajali številne tegobe, saj so s tem izkazovali številne vrline o katerih uči vera: krepost, upornost, potrpljenje, pokora... Tu se krščanski in islamski pogled na romanje združita, saj tudi islam pravi, da je prva religiozna krepost pokornost in ne asketska pustolovščina (Vukonić 1990, 141).

8.2 ROMANJE ALI TURIZEM?

Kaj ima pravzaprav romanje opraviti s turizmom, je bilo vprašanje, ki so ga prvi zastavili teologi, in podali nanj odgovor, da »moderne turizem ni romanje« (Vukonić, 1990: 147). Teologi pojasnjujejo, da se »romar prikloni svetim tlam, turist pa prihaja v sveta mesta samo z namenom fotografiranja verskih objektov in potrošnje, zabave« (Vukonić 1990, 148). Zanimive so razprave med sociologi, ki razlikujejo romanje od fenomena turizma.

Erik Cohen pravi, da je turizem svojevrstno romanje moderne civilizacije. Nadalje poda motive turističnih gibanj in romanja na drugi strani. Za Cohena razlika med turizmom in romanjem ne leži v neki radikalni fenomenološki različici. Turist se v svojem potovanju vedno premika proti turistični destinaciji kot svojevrstnemu simbolu njegovih želja in potreb, kot simbolu civilizacijskega in družbenega sistema, kateremu pripada. Nasprotno pa se romar personificira z romanjem v iskanju in izpolnjevanju svojih verskih in duhovnih potreb (Cohen v Vukonić 1990, 149).

Mac Cannell poskuša definirati turizem kot »ritual moderne družbe« in ga na osnovah njegovih manifestacijskih raziskav primerja z religijskim ritualom (Mac Cannell v Vukonić, 1990, 137).

Na splošno je bilo v preteklosti romarstvo med Slovenci zelo razširjen pojav. Naši ljudje so z romarstvom spoznali nove kraje, njihove navade in način življenja, nastajala pa je nova oblika turizma. Nekdanji popotniki - romarji so se v marsičem obnašali enako kot današnji turisti. Pisali so grafite in svoja imena na vsakem praznem zidu. Mnogi plemiči so vrezovali na posvečena mesta svoje družinske grbe, preden so začeli z molitvijo. Kupovali so spominke, se portretirali pred svetišči in te slike pošiljali kot razglednice svojim prijateljem (Foster 1986, 26).

Danes pa je za vidik popotništva potrebno imeti ljudi, ki so navajeni na tak popotniški, drugačen način potovanja in življenja. V to področje danes štejemo predvsem mlade, katerih v Lurdu, predvsem v poletnem času, ne manjka. Posebej za njih so leta 2000 dokončali mladinsko naselje »youth village« s skupno 360-imi posteljami in urejenim kampom.

Urejeno je na 15-ih hektarjih skupne površine, zraven ima samopostrežno restavracijo in ostalo infrastrukturo. Letno pride v Lurd tudi do 400 000 mladih in število iz leta v leto narašča.

Med množico se najdejo tudi taki, ki pridejo v Lurd zaradi kakšne zaobljube kar peš, da izpolnijo tisto, kar so si zadali. Popotniki največkrat ne nosijo veliko prtljage, zadovoljni so z zelo poceni namestitvijo, le da pridejo na cilj.

Danes v svetu prevladuje kombinacija romarja in turista kot kombinacija versko-turističnih destinacij. V nekaterih je turistični način obiskovanja močno prevladal in nekje celo izključil njegovo religiozno ozadje. Običajno v takih situacijah prevlada kulturno pojmovanje religioznih objektov v romarskih svetiščih kot so na primer Taj Mahal (Indija) med muslimani, Khajuraho med hindujci...

Masovna romanja doprinesejo tudi številne probleme pri organizaciji potovanj in v samem romarskem mestu, tu gre izpostaviti predvsem problem organizacije prihoda in odhoda, problem prehrane, nastanitve, zdravstvene zaščite.

Na skupinska romanja je veliko vplivala tudi sama Cerkev, ki je želela romanja ohraniti vselej na ravni »spodobnega in racionalno sprejemljivega«, tako da je na primer vedno nasprotovala nočnim romanjem: zahtevala je, da so bila prenočišča ločena po spolih in da so bila svetišča primerno duhovno oskrbovana. Krščanski romarji so bili v preteklosti nastanjeni v samostanih, kasneje pa so to vlogo prevzeli »hospici«, ki so delovali kot gostišča s prenočiščem in oskrbo za popotnike in romarje; pogosto imenovana tudi gostoljubna hiša.

V 11. stoletju so križarji začeli za primerno plačilo organizirati romanja ljudi v Jeruzalem, Betlehem in Nazaret, najprej z ladjami po morju in nato z vojaškim spremstvom vitezov do svetih krajev (Zorko 1999).

Ob koncu 13. stoletja se je pojavila nova oblika romanja: »Jubilejno ali svetoletno romanje«, s katerim se da doseči odpuščanje za nekatere storjene grehe in prejeti odpustke. Cilj prvega svetega leta je bil Rim. Romarji so v tem času imeli na voljo 15 dni, da so obiskali glavne rimske bazilike in grobove mučencev. Še danes so ti jubileji zelo priljubljeni. Praznujejo se na vsakih 25 let.

Intenzivnost romanj je bila v teku zgodovine različna. Že iz prvih let krščanstva imajo bogato izročilo tudi Marijini romarski kraji, za katere lahko rečemo, da so najbolj priljubljeni in najštevilčnejši. Marijine božje poti so se množile in razmaknile zlasti v dobi protireformacije in baroka. V tem času so stopila v ospredje naslednja svetišča: Altötting, Mariazell, Einsiedeln, Čentstohova, Gospa Sveta, Trsat, Brezje, Guadalupe v Mehiki, Lurd, Santiago... Še večji povod za nastajanje božjih poti pa so bila številna domnevna Marijina prikazovanja.

Katoliška obnova je skupaj z romantičnim ponovnim odkritjem srednjega veka znova oživila romanja, in čas med letoma 1830 in 1880 lahko označimo tudi kot čas ponovnega razcveta »božjih poti«, ki so se vedno bolj prepredale s posvetnimi izletniškimi cilji.

Če so v zgodnjem starem veku potovali predvsem na manjše razdalje, pa zdaj postajajo vedno bolj popularna daljša potovanja, saj nam sodobni transport to omogoča.

V srednjem veku so bili romarji deležni raznih ugodnosti in privilegijev. Do poznega srednjega veka so bila prenočišča v hospicijih brezplačna. Praviloma so bila oddaljena za dan hoje eno od drugega. Poleg zavetišč, kjer so romarje sprejemali večinoma brezplačno, so bile na voljo še druge možnosti prenočitve, na primer zasebna gostišča, kjer so poskrbeli tudi za živino (glej Vukonić, 1990).

Rus in Toš (2005) ugotavljata, da se romarski turizem tudi v 19. in 20. stoletju ni veliko spremenil, se je pa moderniziral. K temu je veliko prispeval tudi razvoj prometnih poti in prometa. Z razvojem industrializacije in železniškega prometa v 19. stoletju so se pospešila tudi množična romanja.

Z večanjem števila romarjev se je povečal tudi ekonomski interes. »Čez noč« so zrasla številna prenočišča, gostilne, saj so gostilničarji v romarjih videli svoj zaslužek. Vsemu temu se je moralo prilagoditi tudi lokalno prebivalstvo, infrastruktura in zdravstvo. Velika romarska središča, ki so izpostavljena v tem diplomskem delu, Lurd, Fatima in Medžugorje, imajo posebne azile za prihod, nastanitev bolnih, hendikepiranih romarjev in organizirano službo pomočnikov in zdravstvenega osebja, ki se rekrutira predvsem iz prostovoljcev.

V Lurdu deluje Cite Secours St. Pierre, posebna dobrotelna ustanova francoskega Karitasa, ki omogoča brezplačno bivanje vernikom, ki imajo slab ekonomski standard. Zaradi vedno večjega števila turistov in romarjev, se je v romarskih središčih morala povečati dostopnost do teh krajev, tako je bila neizbežna izgradnja prometnih terminalov (letališče, vlak, avtobus). Sedem let po domnevnem prikazovanju device Marije v Medžugorju, se je izgradnja letališča pojavila kot logična ideja za rešitev prihoda vernikov iz celega sveta. In tako so skozi leta iz revnih mest nastale urbanistične mojstrovine, ki danes privabljajo na milijone ljudi.

8.3 TEOLOŠKI POGLED NA TURIZEM

Teologija uči, da človek, ki potuje po svetu in odkriva njegove lepote, izvršuje obvezo, ki jo je nanj prenesel Bog, ko je ustvaril svet. »To je tvoja zemlja in vladaj njej« je bila Božja volja. Ko teologija razpravlja o turizmu, vedno vzpostavi določeno povezavo med svetim in profanim v človeku (Vukonić 1990, 120). Turizem je eden od mnogih pojavov v življenju človeka, je njegova potreba, na katero je iz verskega stališča treba gledati kot na neko logično posledico celotnega človekovega razvoja, njegovega dela, počitka, pomembno je samo, da posledice turizma ne rušijo odnose med ljudmi in etična načela.

Teologija se ne strinja, da bi potovanjem, ki imajo versko ozadje dali naziv »turistična potovanja«, saj osnovni motiv ni turističen ampak religiozni, seveda pa morajo verniki na svojem potovanju zadovoljiti tudi osnovne biološke potrebe, ki so povezane s prehrano, prenočiščem, vendar to ni zadosten argument, da bi celoten fenomen dobil turistično namesto religiozno oznako (Vukonić 1990, 120-122).

Teolog Desmond de Sousa pravi: »moderne turizem spada v kontekst prostega časa posameznika, rekreacije, hedonizma, potrošništva, kar pogosto vodi k odtujitvi od Boga in je kot tak neadekvaten v življenju vernika« (Vukonić 1990, 125).

Sociologija obravnava religijo kot empirični problem. Poskuša odgovoriti kakšne potrebe zadovoljuje vera, kako vpliva verovanje na družbene odnose in katere funkcije ima verovanje v življenju posameznika in v družbi. Sociološka analiza prestopi meje religije in jo vpelje v družbo, v kateri je religija prisotna. »Nove religije se razvijajo, ko se pojavijo nove družbene potrebe« (Vukonić 1990, 125-127).

Centri religije so najpogostejše »sveta mesta«, ki predstavljajo glavni cilj romarjev. Sami centri so se razvijali v dve temeljni smeri: kot zaprti centri (dostopni samo svečenikom in drugim verskim učiteljem) in kot sveta mesta romarjev.

8.4 MOTIVIRANOST TURISTIČNIH POTOVANJ

Motiv je gonilo, ki ljudi vodi k določenemu delovanju, tako v sferi javnega kot privatnega. Je razlog, da se doseže nek cilj. Z motivacijo se je na začetku ukvarjala predvsem psihologija, danes pa je predmet tako ekonomije kot sociologije. Glede na cilje, pogoje, dejavnosti in sredstva za zadovoljevanje potreb oziroma motivov lahko govorimo o različnih načinih zadovoljevanja. Prav po načinu zadovoljevanja pa se ljudje med seboj razlikujejo in izražajo osebno značilnost odvisnosti in neodvisnosti. Motivacijski cikel lahko obravnavamo z vidika potreb ali ciljev – zadovoljevanje potreb ali doseganje ciljev (glej Rus 1999, 132). Motivacija je lahko zavestna ali nezavestna, notranja ali zunanja, emocije pa so pomembni motivacijski dejavnik. Čustva nam omogočajo dodatno, rezervno energijo pri doseganju ciljev. Čustva naredijo posameznika še bolj močnega in pripravljenega na povečane napore, usmerjene k doseganju pomembnega motivacijskega cilja (glej Logonder 2000, 59).

Motivi in motivacija so ključnega pomena pri izbiri potovanj. Potovanje je tudi razumljeno kot sredstvo za zadovoljevanje potreb. Tako se na primer oseba odpravi v romarska središča zaradi zadovoljevanja verskih, kulturnih potreb. Družba turistov, ki se je razvila iz industrijske družbe, je izredno razčlenjena. Danes je težko govoriti le o enem motivu, saj se ljudje odločijo za potovanje v določen kraj iz več motivov, ki v skupni kombinaciji oblikujejo optimalno potovanje.

Tako v današnjem času lahko opredelimo naslednje vrste turizma, in ne več potovanja:

- kulturni turizem, osrednji motiv je obisk zgodovinskih, umetniških del, kulturnih prireditev,
- etnični turizem, motiv je srečanje različnih ljudstev, spoznavanje različnih šeg, navad,
- ekološki turizem, se izraža pri ljudeh, ki želijo eksperimentirati nova okolja in ovrednotiti odnos človek-okolje,
- kongresni turizem, motiv je določen kongres, seminar, simpozij...,
- rekreativni turizem, motiv je sprostitev, zabava, uživanje,
- zdravstveni turizem, motiv je zdravje oziroma preventivno ali kurativno zdravljenje,

- športni turizem, obisk olimpijskih iger, udejstvovanje v športu,
- planinski turizem, hoja po gorah, ostalih pešpoteh,
- verski turizem, obisk sakralnih objektov in krajev,
- nakupovalni turizem, motiv potrošništva,
- izobraževalni turizem, namen potovanja je izobraževanje, npr. učenje jezikov, plesa, kuhanja...

(glej Paloscia 2005, 271).

8.5 VERSKI TURIZEM

Vzroki za razcvet turizma, kot sem že omenila, so tudi religijski oziroma verski motivi. Že v grški antiki so ljudje romali v templje, svetišča, da bi opravili svoje verske obrede.

Najbolj znano romanje je potekalo od Aten do Elevsine, gre za nekakšno sveto pot. Število vernikov in bolnih, ki so se odpravljali na romanja z upanjem na odrešitev oziroma ozdravitev, je bilo veliko in je predstavljalo pomemben vidik potovanja. Svetišča so se nahajala v mirnih krajih s čistim zrakom in obdana z naravo. V bližini so bila prenočišča, kjer so se ljudje lahko odpočili in nabrali novih moči. Na račun številnih romarjev pa so v mestih začela nastajati nova svetišča in templji in tako se je moč določenih območij povečala (Paloscia 2005, 81-82).

Vzroki, zakaj se ljudje odločijo za obisk romarskih središč, so različni, predvsem pa je pomemben dejavnik zadovoljevanje verskih potreb in opravljanje verskih obredov ter kulturni motivi-obisk cerkva, katedral (Vukonić 1990, 79-85). Tu delimo klasični turizem od verskega turizma oziroma lahko gre za prepletanje obeh. Pri klasičnem turizmu gre samo za zadovoljevanje potreb po zabavi, počitku, potrošnji... Verski turizem pa je organiziran z namenom, da ljudje zadovoljijo svoje duhovne potrebe s tem, da se udeležujejo procesij, maš... Prepletanje tako klasičnega turizma kot verskega turizma pomeni, da ljudje v času svojega klasičnega potovanja obiskujejo sakralne objekte – cerkve, katedrale, lahko se udeležujejo tudi verskih obredov, vendar verski motiv ni primaren cilj potovanja.

V času turističnega potovanja ima človek – turist, drugačen ritem življenja, način prebivališča, prehrane, zabave, počitka... Z ekonomskega stališča so najpomembnejše karakteristike obnašanja turista v tem, da človek ki je začasno odsoten iz procesa dela, v turizmu, praviloma postane potrošnik, pri čemer troši dohodek, ki ga je ustvaril v drugem mestu in v drugem času. Sociologi pravijo, da je turizem oblika sezonske – začasne migracije, saj ljudje začasno prihajajo v določena mesta, vendar pa je poglobljena ekonomska razlika, saj ljudje migrirajo v mesta z namenom trošenja denarja, ne pa z namenom da ga pridobijo.

Na povpraševanje v turizmu ne vpliva v največji meri gibanje cen romanj kot pri drugih vrstah turizma. Kot piše Planina, se povpraševanje tu poveča kljub povečanju cen in zato lahko trdimo, da je koeficient elastičnosti turističnega povpraševanja glede na ceno manjši od 1, kar pomeni nizko elastičnost turističnega povpraševanja glede na ceno (Planina 2000).

Z večjim obiskom se dvigne tudi ekonomska raven kraja in regije, s tem se povečuje elastičnost turističnega povpraševanja in oblikuje se značilna turistična ponudba.

Kaj je tisto, kar posameznemu verskemu kraju prinese denar?

Na prvem mestu so to ljudje, ki pridejo v romarska središča. Ne ustavijo se tu samo za pet minut, mogoče nekateri že, najverjetneje pa ostanejo vsaj kratek čas. In če je okolica pripravljena sprejeti tudi to, potem se da iz tega veliko iztržiti. Denar se v prvi vrsti porablja za nakup spominkov. Na vsakem koraku, kamor pogledaš, povsod nekaj ponujajo. Lahko kupite vse: od kičastih plastenk, podobic, rezljanih predmetov, slik, koledarjev, bonbonov, kipov, obeskov, torbic, zastav, majic, hlač, očal, križev, molitvenikov, turističnih vodnikov, rut, gobelinov, kozarcev, steklenic,... Seveda pa je vse označeno kot spominek iz Medžugorja, Fatime oziroma Lurda. In v zavesti romarjev je, da morajo prinesiti domov svojim domačim vsaj kakšen spominek. Ob vsakodnevem pogledu na velike trgovine, polne različnih stvari, se v ljudeh pojavi potreba, da morajo nekaj kupiti, nič pa ni poceni.

V vseh trgovinah so se prodajalci prilagodili različnim zahtevam kupcev. Tudi različni jeziki ne predstavljajo problema, saj velike svetleče table z napisom, kateri jezik se govori v trgovini, privabljajo velike množice potencialnih kupcev. Vse to in še več je del ekonomije in s tem povezanega velikega zaslužka.

Krapf in Hunziker (1942) sta bila med prvimi sociologi, ki sta v svojih delih obravnavala teorijo turizma, in izpostavila predvsem negativno funkcijo le tega. Hunziker pravi, da ima lahko odnos med lokalnim prebivalstvom in turisti negativno sociološko konotacijo, saj »kontakt med turisti, ki prihajajo iz razvitih delov sveta na eni strani in lokalno prebivalstvo iz nerazvitih mest na drugi strani, vodi k neskladju in negativnim posledicam kot so prostitucija, kriminal, akulturacija, kulturni imperializem« (Vukonić 1990, 57-67).

8.6 SLOVENSKI ROMARJI

Po ohranjenih podatkih, so se naši predniki začeli intenzivneje vključevati v evropsko božjepotništvo nekako od 14. stoletja naprej (Sukanović 2007,8). Slovenci so že zelo zgodaj romali v Rim na grobove apostolov Sv. Petra in Sv. Pavla, v Campostelo v zahodni Španiji na grob Sv. apostola Jakoba...

Razvoj verskega turizma v obdobju med obema vojnama (1918-1941) se prav tako ni ustavil. Zaradi boljše prometne povezave, je pomemben delež prevzela v tem času železnica. Največ obiska je imelo Brezje, od 150.000 do 200.000 romarjev letno. Zaradi Brezij so bile Otoče najbolj obremenjena železniška postaja na Gorenjskem. Leta 1936 je železnica prodala za Otoče preko 60.000 vozovnic, več kot za postaje Lesce, Bled, Bohinjska Bistrica in Kranjska Gora skupaj (Sukanović 2007, 8).

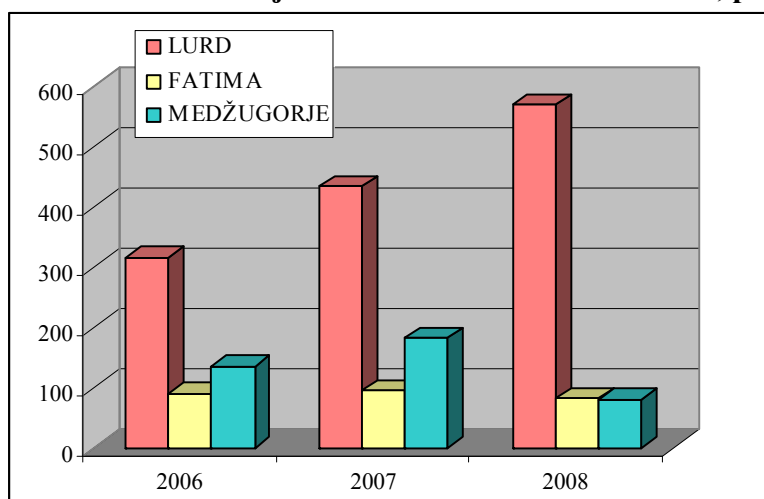
V sledečih tabelah (glej tabelo 8.1 in 8.2) lahko vidimo, da kar velik odstotek Slovencev roma v Lurd, Fatimo, Medžugorje. Večina se jih odloči za organizirano romanje preko turističnih agencij. V Sloveniji organizirano romanje v Fatimo, Lurd, Medžugorje pokrivata predvsem dve agenciji: TRUD ter ARITOURS. Z obema sem navezala stik, prosila sem jih za statistične podatke o številu romarjev v Lurdu, Fatimi in Medžugorju v zadnjih treh letih.

Tabela 8.1: Število romarjev v različna romarska središča

	2006	2007	2008	SKUPAJ
LURD	315	434	570	1.319
FATIMA	90	95	82	267
MEDŽUGORJE	135	182	80	262
SKUPAJ	540	711	732	1.848

Vir: Agencija TRUD (2009).

Graf 8.1: Število romarjev v različna romarska središča, po letih

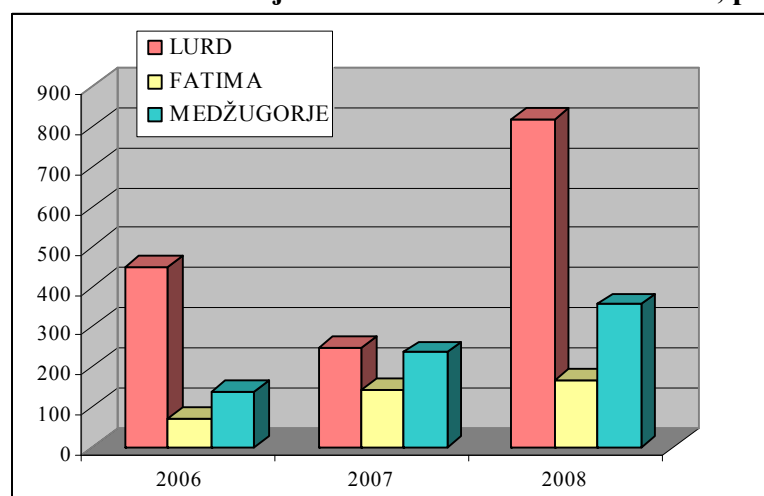
Vir: Agencija TRUD (2009).

Tabela 8.2: Število romarjev v različna romarska središča, po letih

	2006	2007	2008	SKUPAJ
LURD	450	250	819	1.519
FATIMA	71	141	165	377
MEDŽUGORJE	138	236	356	730
SKUPAJ	659	627	1.340	2.626

Vir: Agencija ARITOURS (2009).

Graf 8.1: Število romarjev v različna romarska središča, po letih

Vir: Agencija ARITOURS (2009).

Kot vidimo v obeh tabelah, število romarjev narašča. Največji obisk je imel Lurd leta 2008, saj je bila 150-letnica domnevnih Marijinih prikazovanj (v Agenciji Trud so lansko leto peljali 570 romarjev, v agenciji Aritours pa 819 romarjev). Naj omenim, da se cena organiziranega romanja v Lurd giblje od 360 – 409 EUR (Ariours, v obe smeri z avtobusom) ter od 400 EUR do 575 EUR (Trud – variante bus/bus, bus/letalo, letalo/letalo). Takoj za Lurdom, se največ ljudi odloči za romanje v Fatimo, povpraševanje pa je manjše predvsem zaradi cene, se strinjajo v obeh agencijah (800 EUR - 900 EUR). Romanju v Fatimo se ponavadi »pridruži« še romanje v Santiago de Compostella. Za romanje v Medžugorje je najmanj povpraševanja, razlog pa je predvsem v tem, da se jih veliko poda na to pot kar v lastni režiji. V obeh agencijah so mi odgovorili, da »profil romarja« predstavljajo predvsem starejši od 50 let, stalne stranke, veliko pa je tudi mladih družin. Večina pa se jih poda na romanje zaradi verskih razlogov.

9 ZAKLJUČEK

Religija je oblika zavesti, za katero je značilno verovanje v neko sveto stvarnost, transcendenco, nadnaravno (Kerševan 1988, 150). Obiskovanje romarskih središč predstavlja vernikom doživetje nečesa skrivnostnega, povsem drugačnega, nadmočnega. Brez povezave z cerkvijo ali celo proti njej, je danes močno razširjena magična, vedeževalska in okultna praksa, verovanje v horoskope, astrologijo, čudeže. Lahko rečemo, da cerkvena religioznost upada, na pomenu pa pridobiva ljudska religioznost.

Prikazovanja device Marije so za ljudi, ki verjamejo v krščansko vero, pojmovana kot čudeži. Lahko pa postanejo prepričljiva tudi za tiste, ki niso pripadniki te vere – seveda s pomočjo medijev. Živimo v družbi spektakla, ko nas mediji in potrošna kultura zasipata iz vseh strani. Ljudje še vedno želimo verjeti, da čudeži obstajajo. Določeni ljudje očitno verjamejo, da jim psihološko pomaga, če se vsako leto odpravijo v romarsko središče in po kolenih hodijo okoli Marijinega oltarja ter pri tem fizično trpijo. V krščanstvu trpljenje pomeni odrešitev oziroma upanje, da bodo prošnje uslišane.

Tezo, da je domnevno prikazovanje device Marije posledica vidčeve motnje zaznavanja potrjujemo s tem, ko podamo znanstveno razlago o halucinacijah in iluzijah. Literatura o Marijinih prikazovanjih pogosteje navaja, da je bil razlog domnevnih Marijinih prikazovanj haluciniranje, redkeje pa naj bi ljudje imeli iluzije. V diplomskem delu podamo tudi sociološke predispozicije oziroma okoliščine, ki so skupne vsem domnevnim prikazovanjem device Marije.

Danes obiskovanje romarskih središč ni samo domena vernikov, pač pa predstavlja predvsem turistično atrakcijo za vse obiskovalce. Marijina svetišča sodijo med najpopularnejše kraje na svetu in skoraj vsako leto se število romarjev poveča. Neodvisno od »usodnega« blagoslova iz Vatikana privlačijo vernike in radovedneže že zgolj nepreverjene govorice o nadnaravnih pojavih, ki se v katoliškem svetu, v zadnjih dveh stoletjih, vrtijo v glavnem okoli prikazovanj Jezusove matere.

Iz tega razloga je glavni poudarek na kultu device Marije, ter ugotovitvah, da le-ta izhaja iz poganske tradicije. Prepletanje magije z religijo je obrazloženo na primeru romanja ter v kritiki Primoža Trubarja, ki je bil že v začetku »razcveta« romarskih poti odločno proti ljudski religioznosti in romanjem nasploh.

Ena glavnih ugotovitev je, da je kult device Marije poistoveten z materjo ter devico, ki pa v znanosti oziroma biologiji ne sovpadata. Marijino večno devištvo je bistveni element katoliškega Marijinega kulta. Geografska razpršenost Marijinega kulta oziroma sakralnih objektov posvečenih devici Mariji, je največja na območju Italije, Francije in Poljske. Na Poljskem je bila devica Marija leta 2007 celo razglašena za zavetnico poljskega parlamenta, kar so podprli poslanci tako desnega kot levega tabora.

Čaščenje device Marije v Sloveniji pa je prisotno od 11. stoletja naprej. K čaščenju Device Marije je znatno pripomogla salzburška sinoda leta 800, ki je pod benedektinskim vplivom ukazala praznovanje štirih Marijinih praznikov: svečenice, Marijinega oznanenja, vnebovzetja in njenega rojstva. Posledično so se Marijine podobe začele pojavljati v cerkvah, kapelich, javnih prostorih in na pročeljih hiš. Pri potrjevanju teze, da je devica Marija pomemben subjekt čaščenja med katoliškimi Slovenci ter da še bolj pridobiva na pomenu, sem si pomagala s prebiranjem različnih verskih člankov, internetnih strani, pa tudi s pogovori z verniki. V dveh turističnih agencijah, ki se ukvarjata z organizacijo romanj v Lurd, Fatimo in Medžugorje, so mi pritrdili, da se na romanje prijavi vsako leto več ljudi.

Sveto pismo ne govori pogosto o Mariji, toda vsi kristjani jo častijo, saj je navzoča pri vseh treh temeljnih trenutkih krščanske skrivnosti: učlovečenju Jezusa Kristusa, njegovem križanju in vstajenju. Marija v krščanstvu ni čaščena zaradi sebe same, temveč zaradi svoje vloge kot funkcionalna izvrševalka Božjega načrta.

Čeprav protestanti nasprotujejo čaščenju svetnikov in v Mariji ne vidijo več kot mater Jezusa, pa zaradi svoje močne vere tudi njim predstavlja vzor. Na drugi strani pa ji katoliki in pravoslavci pripisujejo še dodaten, večji pomen. Zanje je Marija ideal vere, ljubezni in popolnega zedinjenja s Kristusom, zato verujejo, da bo njihova priprošnjica in da bo zanje posredovala pri Jezusu in Bogu. Tako ženske v Mariji poleg nedosegljivega ideala že od nekdaj vidijo tudi pribežališče.

Marija je zaupnica in ženska v eni osebi, h kateri se verniki lahko zatečejo kot k materi in sestri, včasih celo stran od Boga, ki je zanje vse preveč zgolj jezni moški Bog (Reinke Heinemann 1992).

Vsekakor velja dodati, da Marija nikakor ni izviren krščanski lik. Že od nekdanj so obstajala verovanja v ženske like. Na primer v staroegipčansko boginjo Izido, boginjo mater, boginjo žensk in rojstva, pa Izido pri Egipčanih, sumersko boginjo Ki, grško Demetro in rimsko Cerero.

Romanje je staro že kot civilizacija in ima v sebi globok spiritualni motiv, ki ga vsebuje »tradicionalen« pojem romanja. V nasprotju s tradicionalnim pomenom se danes beseda romanje uporablja že skoraj kot sopomenka potovanju, le-to pa se le redko opredeljuje z verskim motivom. Vsako potovanje ima svoje vzroke in motive. Pri romarjih prevladujejo prvenstveno verski motivi: pobožnost, prošnja, spokornost, duhovni razvoj, hvaležnost. Ne glede na vzroke in motive, pa se danes soočamo z novo vrsto romarjev, katerih potovanja niso več izrazito verskega značaja temveč gre pri večini za kombinacijo verskih ter turističnih motivov.

Pojem romanje je danes, kot dokazujemo v diplomskem delu in tudi po mnenju nekaterih sociologov – Krapfa in Hunzikerja, nadomestil pojem verski turizem. Ekonomski razvoj ter želja po dobičku sta iz nekoč preprostih vasic napravila velika turistična središča. Turizem postaja vedno bolj razvita gospodarska panoga, saj v velikih državah predstavlja znaten vir dohodka. Ravno v Lurdu, Fatimi ter Medžugorju prinesejo največ dohodka prav verski turisti. Ker živimo v potrošniški družbi, je tudi religija postala potrošni material. Križi, obeski, kipci in blagoslovljena voda so postali »precenjen« material, vendar jih romarji kupujejo ne glede na ceno, saj verjamejo, da jim bodo ti predmeti prinesli srečo.

Na lastni koži sem občutila, kako so ljudje postali pohlepni in izkoriščevalski, celo na račun vere. Na potovanju v Indiji sem obiskala tudi ašram oziroma »mesto« Sai Babe – Puttaparti, kamor vsako leto romajo množice ljudi razvitih družb zahodnega sveta. To ni tista »prava« Indija, ampak simulirano pravljичno mesto, kjer zahodnjaki iščemo »smisel življenja«, ki nam ga je materialni svet vzela. Prebivalci tega mesta so izkoriščali vero in s svojim pohleptom in lažmi na vsakem koraku poskušali ogoljufati tujce – seveda na račun vere oziroma dobre karme.

10 LITERATURA

- Agencija Aritours. 2009. *Podatki o številu romarjev v Lurdu, Fatimi, Medžugorju*. Interno gradivo.
- Agencija Trud. 2009. *Podatki o številu romarjev v Lurdu, Fatimi, Medžugorju*. Interno gradivo.
- Bajželj, Boris. 2008. *Poslednje skrivnosti sveta: najnovejša spoznanja o naravi, zgodovini, religiji, znanosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bauman, Zygmunt. 2000. Od romarja do turista - ali kratka zgodovina identitete. *Tretji dan: verski časopis študentov in izobražencev* 29 (6-7): 55-61.
- Baumgartner, Konrad. 1994. Romanje in pobožnosti v našem času. *Bogoslovni vestnik* (4): 289- 298.
- Bax, Mart. 1990. The Madonna of Medjugorje: Religious Rivalry and the Formation of a Devotional Movement in Yugoslavia. *Antropological Yuartely* 63 (2): 63-75.
- Beavois, JeanLeon. 2000. *Razprava o liberalni sužnosti: analiza podrejanja*. Ljubljana: Krtina.
- Benedik, Metod, ur. 1991. *Zgodovina cerkve na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba.
- Berger, Peter L. in Thomas Luckmann. 1988. *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bogataj, Janez. 1998. *Smo kaj šegavi*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Cantalamessa, Raniero. 2003. *Marija, ogledalo cerkve*. Ljubljana: Marijina kongregacija slovenskih bogoslovcev in duhovnikov.
- Carroll, Michael. 1983. Visions of the Virgion Mary: The Effect of Family Structures on Marian Apparations. *Journal for the Scientific Study of Religion* 22 (3): 205-221.
- --- 1985. The Virgin Mary at LaSalette and Lourdes: Whom Did the Childern See? *Journal for the Scientific Study of Religion* 24 (1). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/1386275> (5. marec 2009).
- --- 1992. *The cult of Virgin Mary*. Princeton: Princeton University Press.
- Coleman, Simon. 2002. Do you believe in pilgrimage? *Antropological Theory* 2 (33): 355-368.
- Črnič, Aleš. 2001. Teorija in praksa definiranja religije. *Teorija in Praksa* 38(6): 1004-1016.

- Davie, Grace. 2005. *Religija v sodobni Evropi: mutacija spomina*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Denis-Boulet, Noelle M. 1960. *The Christian Calendar*. New York: Hawthorn Publishers.
- Dežman, Jože. 1999. *Mariji: brezjanski romarji*. Radovljica: Skriptorij KA.
- Dias, Francis. 2009. *Pilgrimage to Lourdes*. Dostopno prek: <http://www.lourdes-magazine.com> (5. april 2009).
- Dolenc, Jože. 1987. *Slovenski romar*. Celje: Mohorjeva družba.
- Feuerbach, Ludwig. 1982. *Bistvo krščanstva*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Flere, Sergej in Marko Kerševan. 1995. *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Foster, Norman. 1986. *Hodočasnici*. Zagreb: GZH.
- Frazer, James. 1992. *The Golden Bough*. Dostopno prek: <http://www.bartleby.com/196/5.html> (5. februar 2009).
- Frelih, Dominik. 2006. *Fatima*. Dostopno prek: <http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/CAB00F9F9E0E4834C12571BF002F76B8?OpenDocument> (11. oktober 2008).
- Gregorač, Andrej. 2005. Romanja in identitetni procesi. *Etnolog: glasnik slovenskega etnografskega muzeja* XV (66): 205-227.
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1995. *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Ifeelpsihology. 2008. *Iluzije*. Dostopno prek: <http://www.ifeelpsihology.com/2008/12/iluzije-1/> (8. februar 2009).
- Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. *Turist*. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=turist&hs=1 (10. januar 2009).
- Ivelja, Ranka. 2008. Medžugorje: seks, laži in vera. *Dnevnik*, (5. september).
- Jakob, Pavle. 2000. Potovanje kot romanje. *Emzin: revija za kulturo* 10 (3-4): 71-73.
- Jogan, Maca. 1986. *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kerševan, Marko. 1975. *Religija kot družbeni pojav*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- --- 1989. *Religija in slovenska kultura*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- --- 1996. *Cerkev, Politika, Slovenci; po letu 1990*. Ljubljana: Enotnost.
- Kung, Hans. 2004. *Katoliška cerkev: kratka zgodovina*. Ljubljana: Sophia.

- Lacan, Jacques. 1996. *Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: Analecta.
- Lenzenweger, Josef. 1999. *Zgodovina katoliške cerkve*. Celje: Mohorjeva družba.
- Logonder, Mojca. 2000. *Psihologija na maturi*. Ljubljana: Gyrus.
- Lois Gonzales, Camilo Ruben in Lois Somoza Medina. 2003. Cultural tourism and urban management in northwestern Spain: the pilgrimage to Santiago de Compostela. *Tourism Geographies* 5 (4): 446-460.
- Menaše, Lev. 1994. *Marija v slovenski umetnosti; ikonografija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje: Mohorjeva družba.
- MMC RTV SLO. 2007. *V Fatimo so se zgrnili romarji*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=141696&rss=1 (11. oktober 2008).
- Moscovici, Serge in Gerard Duveen. 2000. *Social Representations: explorations in social psychology*. Cambridge: Polity Press.
- Mrgole, Jasmina. 2005. *Turistični vidiki sodobnega romanja Slovencev v Lurd*. Diplomsko delo. Portorož: Visoka šola za turizem.
- Mulej, Lucija. 2003. Etnografska analiza romarskega simbola Marije Pomagaj na Brezjah. *Družboslovne razprave* XIX (44): 105-117.
- Muršič, Rajko. 1997. »Razkrivanje krinke«: o lokalno globalnih identifikacijah. *Traditiones* (26): 223-236.
- Musek, Janek. 1995. *Neznake duha – psihologija okultnega, paranormalnega in transcendentnega*. Ljubljana: Educy.
- *Nedeljski dnevnik*. 2008. Obisk lepe gospe v belem, (10. avgust).
- Novak, Nace. 2004. *Camino: od Nove Gorice do Kompostele*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- Paloscia, Franco. 2005. *Viaggi e turismo nella storia delle civiltà*. Roma: Angra.
- Michel, Patrick. 1991. *Politics and Religion in Eastern Europe*. Great Britain: Polity press.
- Perry, Nicholas in Loreto Echeverria. 1988. *Under the Heel of Mary*. London: Routledge.
- Planina, Janez. 1996. *Uvod v turizem*. Portorož: Visoka šola za hotelirstvo in turizem.
- Potrata, Barbara. 2001. Duhovnost nove dobe. *Časopis za kritiko znanosti* 29 (202-203): 163-179.

- Radio Vaticana. 2008. *Rožnovenska mati božja*. Dostopno prek: <http://www.radiovaticana.org/slv/Articolo.asp?c=236159> (5. januar 2009).
- Ranke-Heineman, Uta. 1992. *Katoliška cerkev in spolnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rigler, Marjeta in Metodij Rigler. 2000. *Blagor vama uboga reveža: romanje po poti svetega Jakoba v Kompostelo*. Ljubljana: Samozaložba.
- RKC. 2000. *Jubilejno leto 2000 - Sveta leta in jubileji katoliške Cerkve: zgodovinski poudarki*. Dostopno prek: <http://www.rkc.si/AD2000/zgodovina2000.html> (4. marec 2009).
- Roter, Zdenko. 1976. *Katoliška cerkev in država v Jugoslaviji*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rugelj, Janez. 1981. *Dolga pot: vrnitev alkoholika in njegove družine v ustvarjalno življenje*. Ljubljana: Republiški odbor Rdečega križa Slovenije.
- Rupel, Mirko. 1966. *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Rus, Veljko. 1999. *Socialna in societalna psihologija (z obrisi sociopsihologije)*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- *Santuário de Fatima*. Dostopno prek: <http://www.fatima.pt/portal/index.php?lang=EN> (10. april 2009).
- Santuário de Fatima. *Report 2006/2007/2008*. Dostopno prek: <http://www.fatima.pt/portal/index.php?id=2767> (16. april 2009).
- Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Snoj, Jože, ur. 1992. *Zgodovina krščanstva*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Sukanović, Mirsad. 2007. *Vpliv verskega turizma na turistično ponudbo Slovenije*. Diplomsko delo. Portorož.: Visoka šola za turizem.
- Thomas, Keith. 1971. *Religion and the Decline of Magic*. London: Weidenfeld&Nicholson.
- Trnovec, Barbara. 2007. Iskalci izgubljenega raja. *Dnevnikov objektiv*, (11. avgust).
- Universelles-leben. 2007. *Marijin kult in čaščenje relikvij: Kdor to ne veruje, je večno preklet s strani katoliške cerkve. Ali tukaj diktatura poskuša obvladati demokracijo?* Dostopno prek: <http://www.universelles-leben.org/cms/si/kdo-sedi-na-petrovem-stolu/5-del.html#10319> (3. februar 2009).

- Vernon, Glenn. 1962. *Sociology of Religion*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Vukonić, Boris. 1990. *Turizam I religija*. Zagreb: Nacionalna I sveučelišna biblioteka.
- Vyse, Stuart. 1997. *Believing in Magic – The Pshchology of Superstition*. New York: Oxford University Press.
- Wikipedija. 2009a. *Marijino brezmadežno spočetje*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Marijino_brezmade%C5%BEno_spo%C4%8Detje (3. februar 2009).
- --- 2009b. *Halucinacije*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Halucinacija> (3.februar 2009).
- --- 2009c. *Romanje*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Romanje> (11. oktober 2008).
- --- 2009d. *Apostol Jakob Veliki*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Apostol_Jakob_Veliki (3. februar 2009).
- Wolf, Eric R. 1958. The Virgin of Guadalupe: a Mexican national symbol. *Journal of American Folklore* 71 (1): 34-39.
- Zorko, Danica. 1999. *Uvod v turizem*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

11 PRILOGE

Priloga A: Tabela o številu skupin v Lurdu, leta 2000

CELINA	DRŽAVA	ŠTEVILO
SEVERNA AMERIKA	Kanada	1.119
	Združene države Amerike	13.539
	Mehika	856
SREDNJA AMERIKA	Guatemala	105
	Kostarika	88
	Panama	38
	Kuba	16
	Haiti	81
	Dominikanska republika	129
JUŽNA AMERIKA	Kolumbija	344
	Venezuela	337
	Peru	58
	Brazilija	2.077
	Bolivija	120
	Čile	335
	Urugvaj	15
	Argentina	567
AFRIKA	Muritanija	40
	Camerun	20
	Slonokoščena obala	8
	Ruanda	20
	Tanzanija	10
	Južnoafriška republika	98
	Madagaskar	6
	Sejšeli	38
SREDNJI VZHOD	Palestina	90
	Izrael	80
	Libanon	639
	Irak	59
	Bahrain	22
	Pakistan	25
AZIJA	Indija	632
	Bangladeš	140
	Šri Lanka	796
	Tajska	511
	Vietnam	304
	Malezija	235
	Singapur	180
	Indonezija	5.934
	Filipini	4.787
	Tajvan	1.295
	Južna Koreja	2.956

	Japonska	2.777
OCEANIJA	Avstralija	760
	Nova Zelandija	25
EVROPA	Rusija	38
	Norveška	26
	Danska	113
	Velika Britanija	39.942
	Irska	51.892
	Estonija	43
	Litva	36
	Poljska	11.713
	Češka	1.271
	Slovaška	2.319
	Nemčija	45.510
	Nizozemska	13.896
	Belgija	37.516
	Luxemburg	964
	Avstrija	4.929
	Madžarska	1.090
	Romunija	882
	Ukrajina	362
	Slovenija	1.368
	Hrvaška	5.157
	Bosna in Hercegovina	25
	Grčija	201
	Malta	3.487
	Italija	212.354
	Švica	13.607
	Monako	251
	Španija	63.083
Portugalska	9.707	
Francija	330.003	
SKUPAJ		931.804

Vir: Mrgole (2005).

Priloga B: Tabela o številu romarjev iz različnih držav v Lurdu, leta 2008

Romarji po državah za leto 2008	
Francija	600.735
Nemčija	40.169
Avstrija	4.781
Belgija	25.360
Španija	121.160
Velika Britanija	44.489
Irska	44.838
Italija	441.372
Luxemburg	1.605
Malta	6.746
Nizozemska	17.593
Poljska	17.692
Portugalska	10.030
Švica	11.071
Vzhodna Evropa	39.359
SKUPAJ	1.466.350

Vir: Dias (2009).

Priloga C : Tabela o številu romarjev v Lurdu, leta 2008

Ostale države	39.350
Severna Amerika	14.569
Južna Amerika	5.279
Afrika	590
Južna Azija	17.158
Oceanija	607
Bližnji Vzhod	1.147
SKUPAJ	39.350

Vir: Dias (2009).

Priloga D: Tabela o številu romarskih skupin romarjev v Lurdu, v obdobju od 1999-2008

Skupine	Leto									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Francija	311.925	344.115	348.935	335.333	312.716	357.921	313.982	370.245	323.769	600.735
Italija	231.473	209.972	240.988	228.978	215.760	222.768	224.972	214.229	220.611	441.372
Španija	51.718	63.839	57.992	58.224	56.598	53.257	66.759	66.768	65.909	121.160
Irska	40.098	49.593	43.555	39.830	36.869	37.766	33.908	37.877	38.312	44.838
Velika	41.153	44.185	42.506	40.083	38.186	36.627	39.498	38.629	37.778	44.489
Nemčija	56.695	47.249	42.248	39.848	35.290	32.021	33.571	28.042	27.791	40.169
Vzhodna	15.230	13.469	19.328	17.324	14.817	14.866	17.487	16.925	22.308	39.359
Belgija	33.409	37.987	30.800	26.122	28.208	22.370	23.625	25.389	21.340	25.360
Poljska	15.563	20.865	21.966	13.063	9.691	10.647	11.003	14.226	20.377	17.692
Nizozemska	13.022	14.073	13.346	12.788	12.988	12.371	12.628	11.828	11.115	17.593
Južna Azija	7.802	2.1557	8.524	1.1385	9.158	10.668	11.491	11.730	10.650	17.158
Severna	16.185	15.535	17.608	13.815	9.941	13.279	13.768	14.171	13.104	14.569
Švica	15.804	13.803	13.331	11.993	12.113	11.465	9.228	11.734	9.539	11.071
Portugalska	8.395	9.574	6.911	7.508	8.883	6.889	7.599	8.305	7.105	10.030
Malta	3.906	3.498	3.803	5.821	3.318	4.771	4.281	5.236	4.736	6.746
Južna Amerika	2.127	5.425	2.252	4.905	2.531	2.337	3.524	5.653	2.927	5.279
Avstrija	2.669	3.248	2.431	2.486	2.883	4.632	4.218	3.823	3.843	4.781
Luksemburg	1.177	959	1.896	1.796	1.806	1.363	1.288	1.598	1.077	1.605
Bližnji Vzhod	1.036	1.091	1.816	840	1.547	1.519	949	1.079	509	1.147
Oceanija	481	786	458	319	407	456	808	576	665	607
Afrika	405	204	627	333	748	875	673	857	1106	590
Skupaj	870.273	921.027	921.321	872.794	814.458	858.868	835.260	888.920	844.571	1.466.350

Vir: Dias (2009).

Priloga E: Tabela o številu romarskih skupin romarjev iz Vzhodne Evrope, za leti 2007 in 2008

Država	2007	2008
Hrvaška	8.156	13.546
Slovaška	3.837	10.387
Madžarska	1.524	4.513
Slovenija	3.038	2.926
Romunija	1.646	2.300
Češka	648	2.162
Ukrajina	1.950	1.919
Bosna	865	749
Litvanija	443	573
Armenija	135	168
Belorusija	43	96
Albanija	23	20
SKUPAJ	22.308	39.359

Vir: Dias (2009).